

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví

Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Diplomová práce

Bc. Anna Třešňáková

**Současný stav knihoven pro pacienty v nemocnicích a možnosti
jejich dalšího rozvoje**

**Contemporary condition of patient's libraries in hospitals and
possibilities of their next development**

Praha 2011

Vedoucí práce: PhDr. Anna Stöcklová

Oponent diplomové práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 29. dubna 2011

.....
Anna Třešňáková

Identifikační záznam

TŘEŠŇÁKOVÁ, Anna. *Současný stav knihoven pro pacienty v nemocnicích a možnosti jejich dalšího rozvoje = Contemporary condition of patient's libraries in hospitals and possibilities of their next development*. Praha, 2011. 58 s., 10 s. příloh. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce PhDr. Anna Stöcklová.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá současným stavem knihoven pro pacienty v nemocnicích a možnostmi jejich dalšího rozvoje. Na začátku se práce věnuje patientským knihovnám v historickém kontextu. Následuje seznámení s komunikačními procesy ve zdravotnických zařízeních a biblioterapií. Nedílnou součástí práce jsou vyhodnocená data získaná během dotazníkového šetření v nemocnici mezi pacienty. Konec práce nabízí několik řešení a směrů, kterými by se knihovny pro pacienty v nemocnicích mohly v budoucnosti ubírat.

Abstract

This diploma thesis deals with the current state of libraries in hospitals for patients and their potential future development. At the beginning deals the work with patient's libraries in historical context. The following part introduces to communication processes in hospitals and bibliotherapy. An integral part of the work are evaluated data collected during the survey among hospital patients. End of the paper offers some solutions and directions in which the library for patients in hospitals could go in the future.

Klíčová slova

biblioterapie, četba, dotazníkové šetření, komunikační procesy, nemocnice, pacienti, patientské knihovny

Key Words

bibliotherapy, reading, survey, communication processes, hospitals, patients, patient's libraries

Obsah

Předmluva	8
Úvod.....	10
1 Historie a současný stav patientských knihoven v nemocnicích.....	11
1.1 Všeobecná historie patientských knihoven v českém prostředí	11
1.2 Historie a současný stav patientské knihovny v nemocnici města Jablonec nad Nisou	12
1.3 Historie a současný stav patientské knihovny v nemocnici města Liberec 14	
1.4 Současný stav patientských knihoven ve vybraných pražských nemocnicích	16
2 Postavení pacienta v nemocniční hierarchii.....	17
2.1 Verbální komunikace s pacientem ze strany lékaře a zdravotnického personálu	17
2.2 Nonverbální komunikace s pacientem ze strany lékaře a zdravotnického personálu	18
3 Biblioterapie.....	21
3.1 Historie a poslání biblioterapie.....	21
3.1.1 Historie biblioterapie ve světě.....	21
3.1.2 Historie biblioterapie v Československu a České republice	23
3.2 Formy biblioterapie v současné praxi	24
3.2.1 Širší pojetí biblioterapie	24
3.2.1.1 Biblioterapie v nemocnicích	24
3.2.1.2 Biblioterapie v dětských domovech.....	25
3.2.1.3 Biblioterapie ve vězeních.....	25
3.2.2 Užší pojetí biblioterapie	26
3.2.2.1 Individuální biblioterapie.....	26
3.2.2.2 Skupinová biblioterapie	27
3.3 Vybrané české internetové projekty věnované biblioterapii	28
3.3.1 BiblioHelp : léčba knihou	28
3.3.2 ČTESYRÁD : ČTEnářův SYmpatický RÁDce.....	30
3.4 Vybrané příklady realizace biblioterapie ve světě.....	32
3.4.1 Biblioterapie v dětské nemocnici Clevelandské kliniky v USA	32

3.4.2	Biblioterapie v dětské nemocnici v Los Angeles v USA.....	33
4	Zhodnocení stavu patientské knihovny ve vybrané nemocnici.....	35
4.1	Dotazníkové šetření ohledně patientské knihovny v Nemocnici Jablonec nad Nisou	35
4.1.1	Metodika dotazníkového šetření	35
4.1.2	Výsledky dotazníkového šetření	37
4.1.2.1	Interpretace výsledků.....	37
4.1.2.2	Hlavní zjištění	45
5	Možnosti dalšího rozvoje patientských knihoven	46
	Závěr	50
	Seznam použité literatury.....	52
	Seznam obrázků	56
	Seznam grafů.....	57
	Seznam příloh.....	58
	Přílohy	I

Předmluva

Předkládaná diplomová práce se zabývá současným stavem knihoven pro pacienty v nemocnicích a možnostmi jejich dalšího rozvoje.

Toto téma jsem si zvolila z toho důvodu, že můj poslední pobyt v nemocnici mi k němu poskytl řadu podnětů. V běžném životě si člověk příliš neuvědomuje, že i on se ze dne na den může stát nemocničním pacientem a v nemocnici může strávit několik dlouhých dnů, potažmo i týdnů. Tento fakt jsem si i já uvědomila až v tom okamžiku, kdy jsem den po bakalářských státních zkouškách skončila na interním oddělení jablonecké nemocnice a týden byla nucena strávit pouze na lůžku.

Po několika dnech jsem došla ke zjištění, že člověk by si třeba na ukrácení pomalu plynoucího času rád něco přečetl. Najdou se však i takoví pacienti, které nemá kdo navštěvovat a přinášet jim knihy a noviny. Z tohoto faktu vyplynul první impuls zabývat se problematikou patientských knihoven v nemocnicích hlouběji a vedl až ke vzniku této diplomové práce.

Hlavním cílem diplomové práce je zmapovat současný stav knihoven pro pacienty v nemocnicích v České republice a navrhnout možnosti jejich dalšího rozvoje v budoucnosti. Práce je tvořena 5 kapitolami. První kapitola popisuje historii patientských knihoven v nemocnicích a také jejich současný stav, čímž je nastíněna celá problematika tohoto typu knihoven. Kapitola druhá se zabývá verbální a nonverbální komunikací s pacientem ze strany lékaře a zdravotnického personálu. Třetí kapitola je věnována historii biblioterapie v České republice i ve světě, formám biblioterapie v dnešní praxi a také současným českým i světovým biblioterapeutickým projektům. Ve čtvrté kapitole jsou interpretovány výsledky získané během dotazníkového šetření mezi pacienty v jablonecké nemocnici. Dotazníkové šetření se týkalo především toho, jak by si pacienti samotní představovali služby patientské knihovny. Kapitola pátá je kapitolou poslední a navrhuje směry, kterými by se patientské knihovny měly dále ubírat.

Práce se skládá z 58 stran a 10 stran příloh. Odborné prameny jsou v textu citovány pomocí průběžných poznámek dle nařízení normy ISO 690 a ISO 690-2. Seznam použité literatury, umístěný na konci práce, je také strukturován podle, již zmiňované, normy ISO 690 a ISO 690-2.

Vzhledem k tomu, že některá fakta, která jsou v práci uvedena, byla získána pouze ústní formou během třítydenní praxe v jablonecké nemocniční knihovně a při návštěvě liberecké nemocniční knihovny, nebylo možné u všech skutečností uvádět písemný zdroj.

Na závěr bych ráda poděkovala všem, kteří ke vzniku této diplomové práce přispěli. Za ochotu a konzultace během tvorby práce děkuji své vedoucí PhDr. Anně Stöcklové z Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Za vlídné přijetí během praxe v nemocniční knihovně, cenné informace o chodu knihovny a pomoc při sjednávání a následné realizaci dotazníkového šetření v jablonecké nemocnici děkuji paní Zdence Jelínkové z Knihovny a spisovny Nemocnice Jablonec nad Nisou, p.o.. V neposlední řadě bych ráda poděkovala svým rodičům za to, že mě během celého studia po všech stránkách podporovali a prožívali se mnou radostné i ty méně radostné okamžiky provázející toto období.

Úvod

Jelikož je tato diplomová práce věnována současnému stavu patientských knihoven v nemocnicích a možnostem jejich dalšího rozvoje, je potřeba vznést na jejím začátku několik základních otázek.

Mají vůbec patientské knihovny v nemocnicích nějaký historický kontext a základ, na který by v současné době mohly navázat a dále ho rozvíjet?

Jak je to s komunikací s pacienty v nemocnici ze strany lékařů a zdravotnického personálu? Je natolik dostačující, aby případně dokázala plnohodnotně nahradit služby patientských knihoven?

Co je to a k jakému účelu slouží biblioterapie? Lze se s ní v současné době vůbec někde setkat?

Jak by si služby patientské knihovny představovali pacienti samotní?

Existují nějaké možnosti, které by patientské knihovny v nemocnicích mohly využívat při dalším rozvoji?

Nejenom na tyto, ale i na mnoho dalších otázek se předkládaná diplomová práce snaží nalézt odpovědi.

1 Historie a současný stav patientských knihoven v nemocnicích

1.1 Všeobecná historie patientských knihoven v českém prostředí

V českém prostředí mají knihovny všech typů dlouholetou tradici a existuje zde i rozsáhlá knihovní síť. Nemalou zásluhu na tomto faktu mají knihovnické zákony, počínaje Zákonem č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních ze dne 22. července 1919. Tento zákon je také známý pod označením první knihovní zákon.

K prvnímu knihovnímu zákonu bylo dne 5. listopadu 1919 vydáno prováděcí Nařízení vlády republiky československé, v jehož 17. článku je uvedeno, že „knihovní rada také dozírá na knihovny v ústavech obecních: sirotčincích, vyučovacích ústavech, útulcích, chudobincích, chorobincích, nemocnicích, tramvajových remizách, strážnicích policejních a hasičských aj.“¹

Prakticky poprvé se zde objevuje zmínka o nemocničních knihovnách, i když zde není definováno, zda se jedná o knihovny lékařské nebo patientské.

Devátého července roku 1959 vstoupil v platnost Zákon č. 53/1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven. V současnosti bývá také označován jako druhý knihovní zákon. Tento zákon platil až do přijetí nového zákona v roce 2001.

Druhý knihovní zákon se patientskými ani lékařskými knihovnami nezabývá, řeší hlavně pojmy typu socialistická výchova, politické i hospodářské úkoly a boj za vítězství socialismu.

Nyní je v platnosti Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb ze dne 29. června 2001. Podle tohoto zákona mají knihovny zajistit všem bez rozdílu rovný přístup k informacím a k jejich poskytování.

¹ Dle nařízení vlády republiky československé č. 607/1919 Sb., o provádění zákona o veřejných knihovnách obecních.

Pacientské knihovny v nemocnicích jsou specifické tím, že jejich uživatelé se často a rychle mění a do nemocnice většinou nepřichází dobrovolně, čímž se tyto knihovny diametrálně liší od knihoven veřejných a běžně dostupných zdravým uživatelům.

Knihovní fondy patientských knihoven by se měly skládat především z oddychové literatury, protože hospitalizovaní lidé často hledají nějaké prostředky k ukrácení dlouhé chvíle, relaxaci a zahnání obav ze své nemoci. S tímto faktem úzce souvisí biblioterapie (léčba knihou), které v této práci bude věnována samostatná kapitola (viz kapitola 3).

1.2 Historie a současný stav patientské knihovny v nemocnici města Jablonec nad Nisou

Nemocnice byla v Jablonci nad Nisou otevřena 5. března roku 1875. Jednalo se o prostory vedle vlakového nádraží, v nichž dnes sídlí jedno z jabloneckých gymnázií. Do prostoru, ve kterém nemocnice sídlí dodnes, byla přestěhována v roce 1893.²

První záznamy, dokládající existenci lékařské knihovny, pochází až z roku 1963. Vedení nemocnice si ale asi často bohužel neuvědomovalo, že knihovna je také důležitou součástí celého systému a zacházelo s ní dost macešsky.

Knihovní fondy byly několikrát stěhovány, jednou dokonce i mimo nemocniční areál. Provoz fungoval v provizorních podmínkách, knihy byly uloženy v suterénu v šatních skříních a fungování výpůjčního protokolu zajišťoval pouze jeden sešit. V této době stagnoval nejen nákup beletristických knih pro pacienty, ale také odborných monografií pro lékaře. Potřebné a požadované odborné knihy byly do doby jejich zakoupení a zařazení do fondu knihovny zajišťovány hlavně prostřednictvím Meziknihovních výpůjčních služeb, které poskytovala například Národní lékařská knihovna v Praze.

Postupem času a se zvětšujícím se knihovním fondem a rozšiřujícími se službami v podobě cirkulace zahraničních periodik a prvních počítačových rešerší z odborných zahraničních databází se začal zvyšovat i počet uživatelů knihovny.

² *Nemocnice Jablonec nad Nisou* [online], Nemocnice Jablonec nad Nisou, 2005-.

Rok 1990 se pro knihovnu stává přelomovým. Vzniká nový nemocniční pavilon chirurgie, ve kterém je pamatováno i na vyhovující prostory pro knihovnu. O pět let později získává Knihovna Nemocnice Jablonec nad Nisou, p.o. poprvé akreditaci Ministerstva zdravotnictví ČR. V roce 2002 je navíc zařazena do evidence knihoven České republiky jako knihovna specializovaná. Knihovna je vedena vysokoškolsky kvalifikovaným odborníkem, který zároveň projevuje zájem o její fungování. V tomto období se knihovně daří, nakupují se odborné lékařské publikace a také beletrie pro pacienty, knihovní fond tvoří téměř 9000 svazků.

V roce 2004 ale bohužel dochází k výměně personálu. Na místo knihovníka přichází nekvalifikovaná osoba bez knihovnického vzdělání a zákonitě tak dochází k úpadku veškerých činností i odlivu uživatelů knihovny.

Roku 2006 nastoupila nová paní knihovnice, která zde působí dodnes. Knihovna opět začíná plnit svou funkci, ale pouze pro lékaře a další nemocniční personál. Z rozhodnutí vedení nemocnice, odůvodněného nedostatkem financí a prostoru, je činnost patientské knihovny zastavena. Nové beletristické knihy se nenakupují a stávající fond je postupně rozprodáván případným zájemcům.

1.3 Historie a současný stav patientské knihovny v nemocnici města Liberec

Současný, ne příliš potěšující, stav patientské knihovny v jablonecké nemocnici vedl k zamyšlení, zda je ve větších nemocnicích situace stejná nebo se přeci jen liší.

Krajská nemocnice Liberec, a. s. je zařízením, které poskytuje zdravotní péči více pacientům než jablonecká nemocnice, a proto by se dalo předpokládat, že i služby, které se léčby přímo netýkají, budou kvalitnější a rozsáhlejší.

Protože i u jablonecké nemocnice byla zmíněna její historie v souvislosti s knihovnou, nejinak tomu musí být i v tomto případě.

Liberecká nemocnice, tehdy pod názvem Štěpánská nemocnice, začala nemocným sloužit 1. dubna roku 1848, tedy o 27 let dříve než nemocnice v sousedním Jablonci nad Nisou. Na počátku 20. století patřila liberecká nemocnice mezi největší zdravotnická zařízení v zemi.³

Lékařská knihovna byla zřízena ale až v roce 1955 v prostorách tehdejšího interního oddělení. V této době nemocnice nesla název Krajský ústav národního zdraví v Liberci.

Knihovna disponovala knižními a časopiseckými fondy a poskytovala služby všem odborným pracovníkům nemocnice. Nikde se ale neobjevují zmínky o existenci patientské knihovny.

Začátek 70. let se v lékařské knihovně nesl v duchu počínající informační činnosti v podobě cirkulace časopisů a poskytování odborných rešeršních služeb a využívání tehdy moderních mikrofiší a videokazet.

Roku 1987 dosáhla liberecká nemocniční knihovna díky zřízení terminálové stanice na tehdejší vrchol vědecko-informační činnosti. Jako jedna z prvních v republice totiž poskytovala přístup k informacím obsaženým v odborné medicínské databázi Excerpta Medica. Ani z této doby ale nejsou žádné záznamy dokládající činnost nebo pouhou existenci patientské knihovny.

³ *Krajská nemocnice Liberec* [online], Krajská nemocnice Liberec, 2007-.

Během 90. let lékařská knihovna dále zlepšovala a rozvíjela své služby. V roce 1995 získala poprvé akreditaci na poskytování veřejných informačních služeb ve zdravotnictví.

V roce 2004 má fond monografií cca 10 tisíc svazků, je odebíráno přes 120 titulů časopisů, knihovna má rozsáhlou cirkulaci, funguje MVS (Meziknihovní výpůjční služba).⁴

Knihovna však stále zaměřuje své služby pouze na odborné uživatele z řad lékařů, zdravotních sester, nezdravotnického personálu i managementu nemocnice a v neposlední řadě studentů středních, vyšších a vysokých zdravotnických škol.

Prakticky stejná situace přetrvala až do současnosti, v minulosti žádná patientská knihovna v liberecké nemocnici nefungovala, nová založena nebyla a o jejím případném vzniku není v dohledné době vůbec uvažováno.

Při troše snahy a štěstí by se na některých odděleních mohlo nalézt pár svazků uskladněných v jedné polici nebo na okenním parapetu, které zde většinou zanechali bývalí pacienti před svým propuštěním. Nikdo ovšem nemá přehled o tom, jaká díla se zde nacházejí, zda některá přibyla nebo naopak ubyla.

A proto si nelze nepoložit otázku, jak dlouho je stávající stav místní knihovny udržitelný? Proč jsou její služby zaměřovány pouze jednostranně na odborný nemocniční personál?

⁴ KLÍMOVÁ, Jitka, Lékařská knihovna v Liberci, s. 14.

1.4 Současný stav patientských knihoven ve vybraných pražských nemocnicích

Po zjištění stávající situace patientských knihoven v nemocnicích Libereckého kraje vyvstala otázka, zda podobný stav panuje i v pražských nemocnicích.

V Nemocnici Na Homolce patientská knihovna v minulosti existovala, ale přibližně před 10 lety byla z finančních důvodů zrušena.⁵

Patientská knihovna není ani součástí Fakultní nemocnice v Motole. Pouze na některých odděleních lze ve společenských místnostech nalézt police s knihami. Nejvíce knih se vyskytuje na oddělení Léčebny dlouhodobě nemocných, kde jsou hospitalizováni trvale ležící pacienti.⁶

Ústav pro péči o matku a dítě v Podolí může svým patientkám nabídnout malé příruční knihovničky na jednotlivých odděleních. Tyto knihovničky ovšem nespádají pod správu lékařské knihovny pro odborný personál ani všeobecné knihovny pro zaměstnance, ale spravují je přímo konkrétní oddělení.⁷

Střešovická Ústřední vojenská nemocnice disponuje pouze vědeckou knihovnou pro zaměstnance, patientská knihovna zde není.⁸

Z výše uvedených skutečností jasně vyplývá, že ani v pražských nemocnicích patientské knihovny většinou vůbec neexistují.

Zůstává zde tedy nezodpovězená otázka, zda je tato popisovaná situace způsobena nedostatkem finančních prostředků na provoz patientských knihoven, nedostatkem času personálu knihovny nebo jednoduše tím, že pacienti samotní nejeví o případné služby knihovny přílišný zájem.

⁵ CHVALOVSKÁ, Helena, RE: Diplomová práce - žádost o pomoc.

⁶ KIESLINGOVÁ, Kateřina, RE: Diplomová práce – žádost o pomoc.

⁷ NYČOVÁ, Ivana, RE: Diplomová práce - žádost o pomoc.

⁸ KAVANOVÁ, Ivana, RE: Diplomová práce - žádost o pomoc.

2 Postavení pacienta v nemocniční hierarchii

Nezájem pacientů o služby patientských knihoven v nemocnicích nebo i naprostá nevědomost o jejich samotné existenci může být způsobena špatnou nemocniční komunikací a nedostatkem informací z ní plynoucích.

Jak by měla vypadat správná komunikace s pacientem po stránce verbální i nonverbální popisuje tato kapitola.

2.1 Verbální komunikace s pacientem ze strany lékaře a zdravotnického personálu

Základem každého dobrého vztahu mezi lidmi je správná komunikace. Mnoho neshod a nedorozumění ve zdravotnictví vzniká právě z nedostatečné komunikace a z nesprávného dojmu pacienta, že zdravotnický personál je neomylný a dokonalý.⁹

Komunikace mezi lékařem a pacientem není pouhým dialogem mezi dvěma lidmi, kteří se sešli v určitý čas na určitém místě. Tento dialog musí být vždy začleněn do mnoha dalších širších kontextů. Pacient vždy přichází k lékaři s určitým očekáváním, ale také notnou dávkou obav.

Komunikace lékaře s pacientem tedy nemůže být jednosměrná. To, co pacient lékaři sděluje, je stejně důležité jako to, co se má od lékaře dozvědět.¹⁰ Zároveň musí být brány v potaz zákonitosti sémantiky, které stanovují, že pokud chce jeden člověk porozumět jinému, musí k věcem přistupovat a vidět je stejně jako ten druhý.

I v sebelepší komunikaci se však nelze vyhnout informačnímu šumu a následnému úniku informace. K tomuto zkreslování sdělení dochází na obou stranách komunikačního kanálu nejenom při procesu kódování informace, ale také při jejím následném dekódování.

⁹ PODSTATOVÁ, Renata et al., *Jak přežít pobyt ve zdravotnickém zařízení : 100+1 otázek a odpovědí pro pacienty*, s. 13.

¹⁰ HONZÁK, Radkin, *Komunikační pasti v medicíně : praktický manuál komunikace lékaře s pacientem*, s. 15.

V oblasti zdravotnictví je výše zmiňovaná skutečnost ještě umocňována faktem, že lékaři v komunikaci s pacientem často používají latinské výrazy, přičemž si neuvědomují, že latinskému jazyku valná většina lidí nerozumí. To samé platí pro používání profesionálního slangu, který sice lékaři usnadňuje komunikaci s kolegy, ale nemocného zbytečně mate.

Výzkumy ukázaly, že při nijak závažné zdravotní situaci odchází od průměrně dobrého lékaře průměrně inteligentní pacient s tím, že třetinu podstatných informací nestačil zaznamenat, zapamatovat si, protože je v situaci tísně, stresu a regrese, nebo prostě proto, že jim neporozuměl a je mu trapné se zeptat.¹¹

2.2 Nonverbální komunikace s pacientem ze strany lékaře a zdravotnického personálu

Mezi prostředky nonverbální komunikace patří mimika, gestikulace, vzájemná vzdálenost a postavení komunikujících a v neposlední řadě také zdůraznění vztahu komunikujících úpravou prostředí. Oproti verbálnímu projevu, kde lhát není tak obtížné, prozradí řeč těla většinou více, než by si komunikující přál.

Z níže popsaných projevů mohou také pacienti získávat potřebné důležité informace, je ale třeba, aby si uvědomili některé zákonitosti řeči těla.

Mimika je souhrnné označení pro aktivitu obličejového svalstva. Z horní poloviny obličeje se dají prostřednictvím svalů okolo očí dobře rozeznat subjektivní pocity, hlavně ty nepříjemné. Osobní pohoda je lépe čitelná z dolní poloviny obličeje, především z úsměvu.

Nejdůležitější roli v komunikaci ale hrají oči. Pocity komunikující osoby se dají snadno rozeznat podle toho, zda u ní dochází k mydriáze (rozšíření zornic) nebo naopak mióze (zúžení zornic). Nesmí být ale opomenut fakt, že přímý pohled z očí do očí nikdo příliš dlouho nevydrží, protože se jedná o velmi emoční způsob kontaktu.

¹¹ HONZÁK, Radkin, *Komunikační pasti v medicíně : praktický manuál komunikace lékaře s pacientem*, s. 40.

Pokud se účastníci komunikace pozorně zaměří na obličej svého protějšku, mohou z něj prostřednictvím měnící se mimiky vyčíst průběh příjmu, zpracování a vyhodnocování získané informace.

Druhým významným prvkem nonverbální komunikace je gestikulace. Nejedná se ale pouze o pohyby rukou, nýbrž o pohyby celého těla a jeho držení.

Největšími a nejviditelnějšími zábranami v komunikaci jsou bariéry (někdy bývají označovány také jako zábrany) počínající v pouhé hře s prsty ruky a končící překřížením paží na prsou. K tomuto jevu dochází často nevědomky, aniž by si příjemce informace své chování a zpětně vysílané signály uvědomoval.

Při komunikaci bývá často obtížné tyto překážky překonat, protože jejich škála je velice pestrá.

Je nutné si uvědomit, že řeč těla má podobné charakteristiky jako řeč mluvená, že tedy nelze vytrženě analyzovat jednotlivé prvky, ale že je nutné brát v úvahu celé sekvence neverbálních projevů jako „věty“, které teprve ve větších celcích dávají smysl.¹²

Další prvek nonverbální komunikace, vzájemná vzdálenost a vzájemné postavení komunikujících, charakterizuje blízkost účastníků komunikace a také hierarchické uspořádání jejich vztahu.

Vzájemná vzdálenost účastníků komunikace může v počáteční fázi začínat na úrovni naprosté nekomunikace (nekontaktu) a končit v intimitě coby nejtěsnějším svazku dvou jedinců.

V případě nekontaktu nejsou vyměňovány prakticky žádné informace. Naopak při intimním kontaktu je výměna informací podporována pocitem naprostého bezpečí a jistoty.

Při vzájemném se přibližování komunikujících musí být brán zřetel i na osobní „nárazníkovou zónu“. Jedná se o vzdálenost, v níž se lidé ještě cítí bezpečně s neznámými osobami. Nejčastěji se jedná o vzdálenost přibližně jednoho metru. Z této vzdálenosti je možné podat si vzájemně ruku, ale na druhou stranu nemůže dojít k fyzickému napadení.

¹² HONZÁK, Radkin, *Komunikační pasti v medicíně : praktický manuál komunikace lékaře s pacientem*, s. 60.

Nyní je již možné udělat si poměrně přesnou představu o tom, jak by správná komunikace s pacientem měla probíhat. V mnoha případech tomu bohužel tak není a pacienti by rádi získávali ještě další informace týkající se například jejich choroby a toho, jak by sami mohli zlepšit svůj zdravotní stav.

Pacientské knihovny by proto měly být důležitou součástí všech nemocnic. A pokud by někteří pacienti nechtěli získávat informace týkající se jejich nemoci, mohli by si zde vypůjčovat i různá beletristická díla, která by jim pomohla odreagovat se a zapomenout na své zdravotní problémy.

Léčbě knihou, biblioterapii, je věnována následující kapitola.

3 Biblioterapie

Biblioterapie je disciplína, která se prolíná širokým spektrem oborů lidské činnosti, od medicíny po knihovnictví.

Málokdo si však pod pojmem biblioterapie dovede představit něco konkrétnějšího a možná i její průběh a cíle mu nejsou příliš jasné. Tato kapitola je věnována historii biblioterapie ve světě i v České republice, jejímu současnému stavu včetně využívání v praxi, vybraným českým internetovým projektům zabývajícím se biblioterapií a světovým projektům realizujícím biblioterapii.

3.1 Historie a poslání biblioterapie

3.1.1 Historie biblioterapie ve světě

První zmínky o léčbě knihou byly zaznamenány již ve starověkém Řecku. Tato kultura začala jako první považovat knihy nejenom za zdroj vědomostí, ale i za léčebné prostředky. Již zde existovali vybraní lidé (dnes bychom je mohli označit za biblioterapeuty), kteří nemocným dle svého názoru doporučovali knihy vhodné k jejich uzdravení.

Další kulturou, v níž byla používána léčba knihou, byla starověká Alexandrie. Zde ale do léčby knihou silně zasahovalo všudypřítomné náboženství. V rolích alexandrijských lékařů vystupovali kněží, kteří léčbu knihou pojali tak, že nemocným celé dny předčítali z Koránu.¹³

Za průkopníka moderní léčby četbou bývá označován americký lékař, spisovatel a pedagog Benjamin Rush, který žil v letech 1745-1813. O Benjaminu Rushovi se často také mluví jako o „otci americké psychiatrie“, neboť na toto téma publikoval první odborné monografie. Při svých výzkumech narazil na myšlenku, že četba knih je pro psychicky nemocné výbornou terapeutickou metodou. Díky jeho iniciativě začaly v amerických nemocnicích vznikat první patientské knihovny.¹⁴ V průběhu 19. století se metoda léčby četbou rozšířila i do Evropy.

¹³ ŠATAVOVÁ, Lenka, Historie biblioterapie, s. 4.

¹⁴ *Wikipedia : otevřená encyklopedie* [online], Wikimedia Foundation, 2001- .

Na počátku 20. století, v roce 1916, vyšel v měsíčníku *Atlantic Monthly* článek, v němž Samuel Crothers poprvé použil odborný termín biblioterapie. K tomuto výrazu došel tak, že zkombinoval dvě slova řeckého původu označující knihu a léčbu. Termínem biblioterapie označil, podle svého názoru, novou „vědu“, která měla uzdravovat nemocné prostřednictvím četby knih.

V rozmezí let 1916-1945 byla biblioterapie ještě omezena pouze na nemocniční knihovny. Zde jí bylo využíváno především k léčbě psychických onemocnění. Zároveň měla pomáhat raněným vojákům k jejich rychlejšímu uzdravení a válečným veteránům, aby se lépe vyrovnali s psychickými traumaty utrpěnými v bojích 1. a 2. světové války.¹⁵

Roku 1946 sestra Marie Anežka zveřejnila první studii zabývající se aplikací biblioterapie u dětských a dospívajících čtenářů. Problémem ale byla skutečnost, že do této doby neexistovaly žádné vhodné knihy, které by mohly být použity pro provádění biblioterapie u této věkové skupiny.

První průkopnickou knihou, vhodnou pro biblioterapii dětí a dospívajících, se stal román *„Kdo chytá v žitě“* od Jeroma Davida Salingera, který vyšel v roce 1951. Teprve poté začala vznikat další díla, která mohla být použita pro biblioterapii výše zmiňované věkové kategorie. Tyto knihy se zabývaly především problémy, které trápí adolescenty, jako je alkoholismus nebo drogová závislost.

Přelomovým obdobím pro biblioterapii se stala 60. léta 20. století. V roce 1966 byly vydány normy pro nemocnice popisující, jaké publikace by měly být součástí patientských knihoven. Roku 1969 byl v Londýně založen Mezinárodní ústav pro výchovu nemocničních knihovníků. S touto skutečností souvisí i vznik pojmu „klinický knihovník“.¹⁶

Začátkem 21. století začala být biblioterapie chápána jako interdisciplinární obor, o jehož rozvoj se stará velké množství profesí. Lékaři a psychology počínaje a knihovníky a dalšími odborníky konče.

Nemělo by zde ale docházet k mylnému dojmu, že biblioterapie je alternativou léčebných postupů klasické medicíny. Jedná se pouze o její doplnění a rozšíření ve smyslu péče o pacientovu psychiku, jejíž dobrý stav má nezastupitelný význam při úspěšné léčbě nemocí a poranění. Kniha je v moderní biblioterapii pojímána jako terapeutický a léčebný prostředek a pacient (ať už

¹⁵ *Words that Heal* [online], Anti-Defamation League, 2005.

¹⁶ ŠATAVOVÁ, Lenka, *Historie biblioterapie*, s. 5.

s fyzickým nebo psychickým onemocněním) v roli čtenáře, je chápán jako osobnost vnímající a přemýšlející nad svou nemocí a tím pádem i kladně působící na svou psychiku.¹⁷

3.1.2 Historie biblioterapie v Československu a České republice

Předlohou ve zkoumání čtenářovy psychiky a vlivu četby se pro československé knihovníky staly práce ruského bibliopsychologa Nikolaje Alexandroviče Rubakina.

Nikolaj Alexandrovič Rubakin žil v letech 1862-1946. Během svého života se intenzivně zabýval výzkumy čtenářských návyků a šířením gramotnosti mezi lidmi. Jeho žena byla učitelka, a tak společně s ní sestavoval seznamy knih vhodných pro různé vrstvy obyvatelstva.¹⁸

Ve 20. letech 20. století se po teoretické stránce začal Rubakinovými pracemi zabývat Ladislav Jan Živný. Postupně se k němu přidávali další knihovníci, jako byli Bohuslav Koutník, Josef Poch a Jaroslav Frey.

Zájem o biblioterapii ale rychle upadal a jako terapeutická metoda byla opět objevena až v 60. letech 20. století. Tuto skutečnost dokazuje článek Biblioterapie od Jara Křivohlavého, který v roce 1987 vyšel v časopise Československá psychologie. V článku je popsáno několik zajímavých publikací věnujících se biblioterapii, přičemž některé pocházejí z 50. let a další až ze 70. a 80. let 20. století.¹⁹

Po roce 1989 začala být biblioterapie v Československu a později České republice opět chápána jako doplňková terapeutická metoda k postupům klasické medicíny.

Roku 2003 dal docent Jaroslav Skála podnět ke vzniku prvního českého Biblioterapeutického kabinetu. Kabinet započal svou činnost pod vedením Lenky Šilarové. Základ knižního fondu byl vytvořen ve spolupráci psychologa a psychoterapeuta Antonína Šimka a čtenářů Krajské knihovny v Pardubicích. Činnost tohoto kabinetu je však v současné době pozastavena.²⁰

¹⁷ ŠINOVÁ, Anna, *Biblioterapie pro opuštěné děti*, s. 2.

¹⁸ PETROŠOVÁ, Karla, *Vznik a vývoj bibliopsychologie*, s. 4.

¹⁹ KŘIVOHLAVÝ, Jaro, *Biblioterapie*, s. 472-477.

²⁰ BLAŽEK, Miroslav, *Vývoj biblioterapie v České republice*, s. 6.

V současné době se různými biblioterapeutickými projekty zabývá Kabinet informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.²¹

3.2 Formy biblioterapie v současné praxi

3.2.1 Širší pojetí biblioterapie

V širším pojetí je biblioterapie chápána jako cílené působení knihou na pacienta v nemocnici, ať fyzicky nebo psychicky nemocného. Zároveň je biblioterapie v širším pojetí praktikována i u osob, které byly vytrženy ze svého stávajícího životního prostředí, například v domovech důchodců, dětských domovech, vězeních a diagnostických ústavech.²²

Výběr knih, které by se daly použít pro praktickou realizaci biblioterapie u dětí a mládeže a u dospělých, je k nalezení v příloze předkládané diplomové práce (viz příloha č. 1).

3.2.1.1 Biblioterapie v nemocnicích

V nemocnicích může širší pojetí biblioterapie znamenat i činnost patientské knihovny, která má sloužit především k rozptýlení pacienta prostřednictvím četby knih nebo časopisů. Pokud je člověk vtažen do děje knihy, snáze zapomene na svou nemoc a problémy s ní související a může se dostat i do lepší psychické kondice.

Knihy pro nemocné ale musí být voleny velice pečlivě a uvážlivě, neboť špatně vybraná kniha by dokonce mohla pacientův psychický i fyzický stav ještě více zhoršit. V nemocničním prostředí je člověk odtržen z běžného života, a proto může být i citlivější a vnímavější k různým příběhům, které by ho v jiných situacích zanechaly klidným.²³

Specifickou skupinou pro aplikaci širšího pojetí biblioterapie jsou dětské pacienti. V roce 2006 založila Eva Katrušáková projekt a stejnojmennou společnost Celé Česko čte dětem. Cílem projektu je veřejné předčítání dětským posluchačům nejenom známými osobnostmi, ale i lékaři, učiteli, knihovníky a samozřejmě rodiči.

²¹ Kabinet informačních studií a knihovnictví [online], KISK, 2009.

²² VÁŠOVÁ, Lidmila, *Úvod do bibliopedagogiky*, s. 61.

²³ Tamtéž, s. 61.

Do projektu bylo do září roku 2009 zapojeno přes 200 institucí zabývajících se výchovou dětí, včetně některých dětských oddělení v nemocnicích. Tato oddělení pravidelně navštěvují dobrovolníci, kteří předčítají malým dětským pacientům a zpřjemňují jim tím pobyt v nemocnici.²⁴

3.2.1.2 Biblioterapie v dětských domovech

V optimální situaci by měla být biblioterapie používána ve všech dětských domovech. Měla by napomáhat především k osobnostnímu rozvoji každého dítěte. V dětských domovech může být biblioterapie aplikována třemi způsoby.

První variantou je *preventivní působení*. Příběhy v knihách mohou dětem přiblížit, s jakými každodenními životními situacemi a problémy se budou muset potýkat, až z dětského domova odejdou a zároveň nabídnout jejich řešení. Děti si četbou také osvojují správné životní názory a postoje.

I pro děti může mít biblioterapie *léčebný účinek*. Pokud dítě čte nějaký příběh, v němž hrdinové řeší stejný problém, jakým je zrovna sužováno, pochopí, že není ve své zapeklité situaci samo. Třeba také nalezne odvahu k tomu, aby se se svým trápením někomu svěřilo a společně s dospělým našlo smysluplné řešení.

Pro děti v dětských domovech má biblioterapie také *vzdělávací efekt*. Z knih dětských čtenářů získávají spoustu nových znalostí a dovedností.²⁵

3.2.1.3 Biblioterapie ve vězeních

Ve vězeních je biblioterapie pojímána jako součást psychoterapeutické praxe praktikované mezi vězni ve výkonu trestu. V tomto prostředí slouží práce s předem vybranými knihami hlavně k rehabilitaci a prevenci psychických problémů, kterými mohou odsouzení často trpět.

V této situaci je velice důležité, aby biblioterapii vedli speciálně vyškolení psychoterapeuti a sociální pracovníci. Každá věznice má sice svou vlastní knihovnu, ale co do rozsahu a kvality fondu zde existují takřka propastné rozdíly.

Biblioterapeuté proto často pracují s vlastními fondy, do nichž často zařazují knihy s příběhy, s nimiž se jejich klienti mohou snadno ztotožnit. Někdy

²⁴ MACHKOVÁ, Naďa, *Znamé osobnosti čtou dětem*, s. 28.

²⁵ ŠINOVÁ, Anna, *Biblioterapie pro opuštěné děti*, s. 80.

může podobný příběh klienta inspirovat k tomu, aby se biblioterapeutovi svěřil i se svými problémy a obavami, které ho za mřížemi trápí.

Tato metoda psychoterapie samozřejmě není vhodná pro všechny vězně. Nejčastěji je biblioterapie aplikována na vězně, kteří byli uvězněni kvůli problémům se závislostí na drogách nebo jejich distribuci.²⁶

3.2.2 Užší pojetí biblioterapie

Tuto formu biblioterapie lze dále rozdělit na biblioterapii individuální a biblioterapii skupinovou. Biblioterapie v užším pojetí se používá především při léčbě psychických poruch a onemocnění, například schizofrenie nebo alkoholismu. Knihovníkovi je v tomto případě přisouzena role tzv. „laického terapeuta“, který své postřehy a poznatky o pacientech předává dále jejich ošetřujícímu lékaři.²⁷

Julie Křivinková definuje užší pojetí biblioterapie takto: „Biblioterapie je plánovité řízení četby psychicky nemocných pod dohledem lékaře za pomoci kvalifikovaného knihovníka.“²⁸

3.2.2.1 Individuální biblioterapie

Individuální biblioterapie má význam především u pacientů, kteří jsou zvyklí číst i ve svém běžném životě a četba je jejich koníčkem.

Její princip spočívá v tom, že knihovník podle předchozího rozhovoru pacientovi vybírá knihy, které jsou pro něj vhodné. V případě, že pacient odmítá spolupracovat a hovořit s knihovníkem o četbě, je možno použít „Buchkatalogtest“ švýcarského psychologa M. Tramera.

„Buchkatalogtest“ spočívá v tom, že pacient si z fiktivního katalogu knih vybírá podle názvu určitý počet knih, o které by měl zájem a určuje jejich preferenci.²⁹

Při používání individuální biblioterapie si knihovník musí nezbytně vést záznamy o rozhovorech týkajících se četby. Poznámky mu mohou pomoci zmapovat způsob, jakým si pacient vybírá knihy a jak na ně posléze reaguje.

²⁶ SALAČOVÁ, Daniela, Ve vězení se odsouzeným ordinují knihy, s. 14-15.

²⁷ VÁŠOVÁ, Lidmila, *Úvod do bibliopedagogiky*, s. 62.

²⁸ KŘIVINKOVÁ, Julie, Komu biblioterapie?, s. 397.

²⁹ ROSOVÁ, Milena, *Několik poznámek o biblioterapii*, s. 10.

Tato metoda je sice časově velmi náročná, ale pokud je prováděna pečlivě a správně, může být ve výsledku velice účinná.

3.2.2.2 Skupinová biblioterapie

Pod pojmem skupinová biblioterapie si lze představit koordinované předčítání ve skupině čítající zpravidla 8-10 osob.

Velkým přínosem této formy biblioterapie jsou skupinová dynamika a vzájemné ovlivňování se zúčastněných osob. Proto je nedílnou součástí skupinové biblioterapie diskuze, která prostřednictvím rozebírání přečteného textu poskytuje prostor pro sebevyjádření každého účastníka. Zároveň umožňuje zpětnou vazbu, pocit spoluúčasti a s tím související společné hledání východisek z problémů pacientů.³⁰

V léčebných zařízeních je nejlepším místem pro skupinovou biblioterapii tamější knihovna, neboť i v těchto institucích se jedná o místo, které lidé docela rádi a ochotně navštěvují.

³⁰ VALEKOVÁ, Tatiana, *Biblioterapia u geriatrických pacientov*, s. 32.

3.3 Vybrané české internetové projekty věnované biblioterapii

3.3.1 BiblioHelp : léčba knihou

BiblioHelp lze nalézt na adrese www.bibliohelp.cz. Jedná se o relativně nový projekt, do provozu byl uveden 13. září 2009. Jeho ústředním heslem je „Biblioterapie na webu“ a hlavním posláním doporučovat knihy, v nichž by čtenáři mohli nalézt řešení různých životních problémů a zátěžových situací.³¹

Problémy, na které by čtenáři mohli nalézt odpovědi, jsou rozděleny do čtyř kategorií. Jedná se o za 1.) psychické problémy, 2.) fyzické problémy, 3.) sociální problémy a životní situace a za 4.) terapeutické praxe (viz obrázek 1). V každé kategorii jsou zařazeny knihy, které se týkají daného problému a nabízí jeho řešení. Knihy byly do databáze zařazovány po předchozí konzultaci s odborníky a profesními organizacemi typu léčeben a ústavů.

Obrázek 1 – Úvodní strana projektu BiblioHelp s kategoriemi problémů, na které hledají čtenáři odpovědi

³¹ Bibliohelp : léčba knihou [online], KISK, 2009.

Na konci října roku 2010 byla na stránkách projektu BiblioHELP spuštěna nová sekce týkající se audioknih. Audioknihy jsou rozděleny do šesti sekcí, a to: 1.) dobrodružství a napětí, 2.) duchovno a filozofie, 3.) humor a zábava, 4.) pro nejmenší, 5.) společnost a vztahy, 6.) verše a dramata (viz obrázek 2). Zvukové knihy umožňují přístup k literatuře i nevidomým a ngramotným osobám, což je jejich velká výhoda.

Obrázek 2 – Úvodní strana sekce zabývající se audioknihami v rámci projektu BiblioHELP

Primární cílovou skupinou projektu je široká veřejnost, což znamená, že tyto stránky může navštívit každý, kdo hledá pomoc v knihách tištěných nebo zvukových, ať už sám pro sebe nebo pro někoho ze svých blízkých. Sekundární cílovou skupinou je knihovnická obec, neboť BiblioHELP je také koncipován jako hodnotný informační a referenční zdroj.³²

³² VALIŠOVÁ, Edita, Léčba knihou v podání projektu BiblioHELP.

Velkým přínosem projektu BiblioHelp je propojení záznamů knih s knihovnami prostřednictvím rozhraní Jednotné informační brány (JIB). Pro uživatele to ve skutečnosti znamená, že pokud si vybere nějaký titul, po rozkliknutí jeho názvu se mu zobrazí odkazy na knihovny, v nichž je možno knihu vypůjčit.

3.3.2 ČTESYRÁD : ČTENářův SYmpatický RÁDce

Projekt ČTESYRÁD je uživatelům k dispozici na adrese www.ctesyrad.cz.

Tento projekt není primárně zaměřen pouze na biblioterapii, jeho hlavním úkolem je doporučovat čtivé knihy široké veřejnosti (viz obrázek 3). Nezáleží na tom, jestli se jedná o čtenáře vášnivého nebo svátečního, každý by měl na těchto stránkách objevit tu „svou knihu“.³³

Obrázek 3 – Úvodní strana projektu ČTESYRÁD

³³ ZEMANOVÁ, Klára, Čte(Sy)Rád ČTENářův SYmpatický RÁDce aneb Proč „nezaměstnat“ šikovného virtuálního pomocníka při výběru čtivých knížek, s. 37-38.

Pro účely biblioterapie lze projekt použit z hlediska toho, že si zde čtenář může vyhledat i knihy, které mu pomohou vyřešit problémy a potíže, s nimiž se ve svém životě setká.³⁴

Pokud si čtenář některé knihy vybere, je podle jeho polohy vyhledána nejbližší knihovna, kterou může navštívit a zvolené tituly si vypůjčit domů (viz obrázek 4).

Tip na knihovnu z Vašeho okolí

Pokud myslíte, že je nalezení knihovny chybné, zadejte PSČ, popř. i název města.

Použít

Městská knihovna Jablonec nad Nisou
Dolní nám. 1, 466 01 Jablonec nad Nisou
<http://www.knihovna.mestojablonec.cz/>

Knihovna vzkazuje:
I naše knihovna nabízí spoustu zajímavého ke čtení i poslechu. Navštivte ji a vyberte si! Nyní jsme pro vás rozšířili nabídku našich služeb o novou - eDDO (elektronické dodávání dokumentů). Pokud se zajímáte o nejnovější trendy, doporučujeme vyzkoušet naši novou čtečku elektronických knih. Těšíme se na vás!

Doporučujeme z našeho fondu:

Naháči
Boura, Slávek

Poslední komentáře

- Přečtete
Pravidla směřného chování
- Tuhle knihu jsem si opravdu
Zvuk slunečních hodin
- Četl jsem
Ve světle Pravdy
- povinná četba
Guvernanka
- Autofikce
Hadí a náušnice
- Poutavé vyprávěné příběhy
Střískadelný drah v horách. Japonské lidové pohádky a pověsti
- komiksy
Šiščko
- nádherné čtení
Zvuk slunečních hodin
- Souhlasím
Sedmkrátka
- Fascinující kniha a lidské
Katedrála moře

Obrázek 4 – Tip na nejbližší knihovnu v okolí prostřednictvím projektu ČTESYRÁD

³⁴ ČTESYRÁD : ČTENářův SYmpatický RÁDce [online], KISK, 2009.

3.4 Vybrané příklady realizace biblioterapie ve světě

3.4.1 Biblioterapie v dětské nemocnici Clevelandské kliniky v USA

Dětská nemocnice Clevelandské kliniky (Children's Hospital Cleveland Clinic) realizuje několik forem biblioterapie.

Pro pacienty jsou zde pořádána individuální i skupinová čtení a zároveň diskusní setkávání nejenom s odbornými pracovníky, ale také se speciálně vyškolenými dobrovolníky.

Biblioterapie má podporovat především léčení po psychické stránce, zmírňovat obavy dětských pacientů a posilovat jejich sebevědomí, přinášet jim zkušenosti a zábavu, podporovat jejich gramotnost a vytvářet kladný postoj k četbě.

Program je realizován s hospitalizovanými i ambulantními pacienty, v denním stacionáři, v dialyzačním středisku a rehabilitačním středisku zabývajícím se léčbou chronických bolestí dětských pacientů.

Dětská nemocnice Clevelandské kliniky je také zapojena do biblioterapeutického programu „Reach Out and Read“ („Oslovit a číst“). Tento program je součástí základní pediatrické péče a je zaměřen na rozvíjení čtenářské gramotnosti již od útlého dětství.

Pediatři podporují rodiče, aby svým potomkům pravidelně (nejlépe denně) četli nahlas, rozvíjeli v nich kladný vztah k četbě a ke knihám, usnadňovali jim předškolní přípravu a přichystali je na nástup do základní školy. K tomuto účelu dokáží dětské lékaři doporučit knihy pro děti od šesti měsíců až do pěti let věku.

Správnou techniku hlasitého předčítání se rodiče mohou naučit v čekárnách ambulancí dětských lékařů. Zde jim se zvládnutím tohoto problému pomáhají dobrovolníci.

Dalším cílem programu je, aby každé dítě, před zahájením povinné školní docházky, mělo v knihovničce minimálně deset dětských knih.³⁵

³⁵ *Cleveland Clinic Children's Hospital* [online], Cleveland Clinic, 1995-.

V tomto bodě vyvstává otázka, proč nejsou podobné biblioterapeutické projekty ve spolupráci s dětskými lékaři, realizovány také v České republice?

3.4.2 Biblioterapie v dětské nemocnici v Los Angeles v USA

V rámci rozsáhlého léčebného programu v Dětské nemocnici v Los Angeles (Children's Hospital Los Angeles) se biblioterapie a knihy využívají k tomu, aby komunikace s dětskými pacienty mohla probíhat na jim srozumitelné úrovni.

Pečlivě vybrané knihy jsou umístěny v místní Terapeutické knihovně vedené odborným personálem a pro dětské pacienty včetně jejich rodin jsou k dispozici zdarma. Příběhy v nich by měly dětským pacientům pomoci, aby se lépe vypořádávali s problémy, které jim jejich onemocnění přináší, jako jsou deprese, žárlivost na zdravého sourozence, obavy ze života s trvalým postižením nebo strach ze smrti a umírání.

Příkladem, kdy je dobré použít biblioterapii, může být případ osmileté holčičky, která se těžko vyrovnává s tím, že jí musí být před začátkem chemoterapie ostříhány vlasy. Biblioterapeutka jí předčítá příběh o dívce, která také musela podstoupit léčbu chemoterapií a poté zjistila, že jí vlasy opět narostou. Ideálním výsledkem biblioterapie by bylo, kdyby malá posluchačka na konci příběhu prohlásila, že je také připravena ke stříhání.

Pokud je dětský pacient natolik nemocný, že nemůže opustit lůžko, může být biblioterapie praktikována prostřednictvím dobrovolníků, kteří chodí číst přímo ležícím pacientům.³⁶

Na tomto místě je třeba zmínit fakt, že i při rozsáhlých rešerších bylo ve světě nalezeno jen pár nemocnic, v nichž je praktikována biblioterapie. Jednalo se především o americké a britské dětské nemocnice. Výše jsou popsány dva nejzajímavější biblioterapeutické projekty.

Je tato situace zapříčiněna nedostatkem financí nebo tím, že neexistuje příliš široké povědomí o účincích biblioterapie na pacienty?

³⁶ *Children's Hospital Los Angeles* [online], Children's Hospital Los Angeles, 2010-.

Nebo je to kvůli nedostatku času, který způsobuje to, že se nedají kvalitně vyškolit odborníci a dobrovolníci, kteří by se biblioterapií intenzivně zabývali a rozšiřovali ji do více nemocnic po celém světě?

Následující kapitola se zabývá tím, jak by si služby patientských knihoven, ve kterých by mohla být zahrnuta i biblioterapie, představují samotní nemocniční pacienti.

4 Zhodnocení stavu patientské knihovny ve vybrané nemocnici

Tato kapitola je věnována popisu postupu při realizaci dotazníkového šetření a na něj navazující interpretaci dosažených výsledků.

Dotazníkové šetření mělo za cíl prozkoumat, jak by si služby patientské knihovny představovali samotní nemocniční pacienti. Tomuto účelu sloužily dílčí otázky zjišťující následující fakta: pohlaví respondentů, jejich věk, oddělení, na kterém jsou hospitalizováni, z jakých knižních žánrů by se měla skládat patientská knihovna, jaká periodika by také měla být součástí patientské knihovny, zda by respondenti měli zájem o populárně-naučnou literaturu, zda by měli zájem o televizory a přístup k internetu na nemocničních pokojích a jestli by využívali případné místo v areálu nemocnice vyhrazené pouze pro četbu.

Otázky byly voleny tak, aby bylo dosaženo jednoho z cílů předkládané diplomové práce. A to cíle, zjistit, jaké a zda vůbec nějaké možnosti rozvoje mají české nemocniční patientské knihovny.

4.1 Dotazníkové šetření ohledně patientské knihovny v Nemocnici Jablonec nad Nisou

4.1.1 Metodika dotazníkového šetření

Před samotným započítáním dotazníkového šetření musela být nejprve zvolena nemocnice, v níž bude výzkum probíhat. V potaz musela být brána skutečnost, že patientské i lékařské knihovny nepatří mezi veřejné knihovny, a z tohoto důvodu nejsou veřejnosti běžně přístupné.

Jablonecká nemocnice byla zvolena díky předchozím osobním zkušenostem autorky předkládané diplomové práce. Autorka jabloneckou nemocnici poznala nejprve z pohledu pacientky a následně poté i praktikantky v místní lékařské knihovně. Díky zmiňované praxi byly získány kontakty nutné pro samotnou realizaci dotazníkového šetření.

Po zvolení nemocnice, ve které bude dotazníkové šetření probíhat, byl vytvořen samotný dotazník skládající se jak z uzavřených, tak z otevřených otázek. Dotazník má celkem 8 otázek (viz příloha č. 2).

Vytisknuté dotazníky byly osobně rozneseny na gynekologicko-porodnické, chirurgické, interní, ORL, ortopedické, pediatrické, rehabilitační a urologické oddělení a také na Centrum doléčování a rehabilitace (CEDR) Nemocnice Jablonec nad Nisou.

Data byla shromažďována od 7. února do 4. března 2011. Z celkového počtu 310 kusů rozdaných dotazníků se jich vrátilo 60 kusů, návratnost tedy činila 20%.

Ještě je nutné zmínit, že vzhledem k tomu, v jakém prostředí dotazníkové šetření probíhalo, byly dotazníky anonymní.

V poslední etapě bylo přistoupeno k vyhodnocování získaných dat. S přihlédnutím k objemu vzorku byl zvolen program Excel umožňující kombinaci grafického a slovního zhodnocení a okomentování.

4.1.2 Výsledky dotazníkového šetření

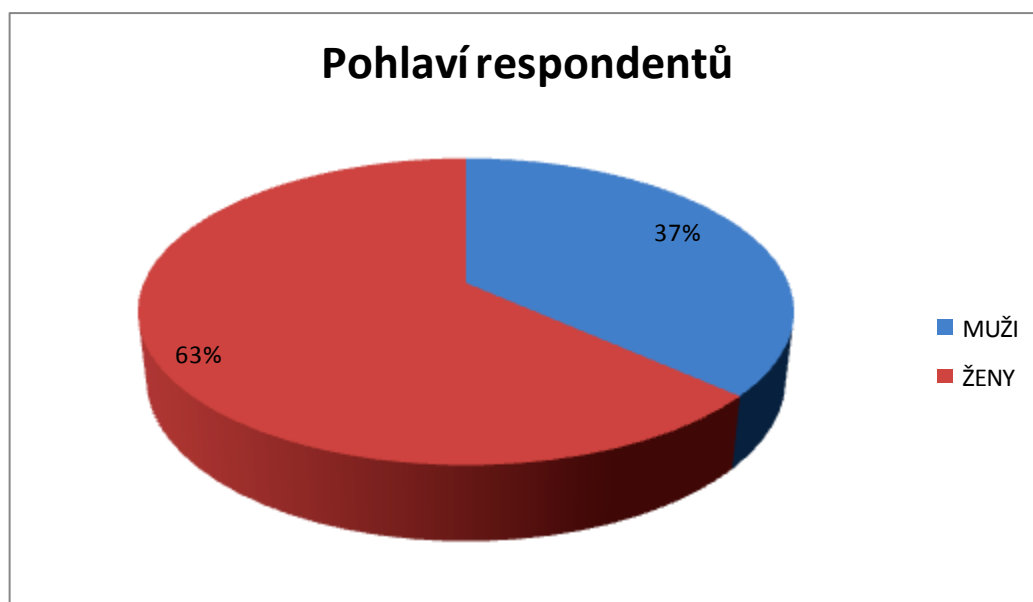
4.1.2.1 Interpretace výsledků

Realizovaný empirický výzkum přináší poznatky o tom, jak by si fond a služby patientské knihovny představovali samotní nemocniční pacienti. Důležitou roli zde hraje skutečnost, že na předložené otázky odpovídali pacienti obou pohlaví, různých věkových kategorií a hospitalizovaní na všech běžně dostupných nemocničních lůžkových odděleních.

S přihlédnutím k velikosti získaného vzorku, skládajícího se z 60 kusů vyplněných dotazníků, není možné dosažené výstupy zevšeobecňovat.

Ze statistických výstupů přesto vyplývají následující fakta:

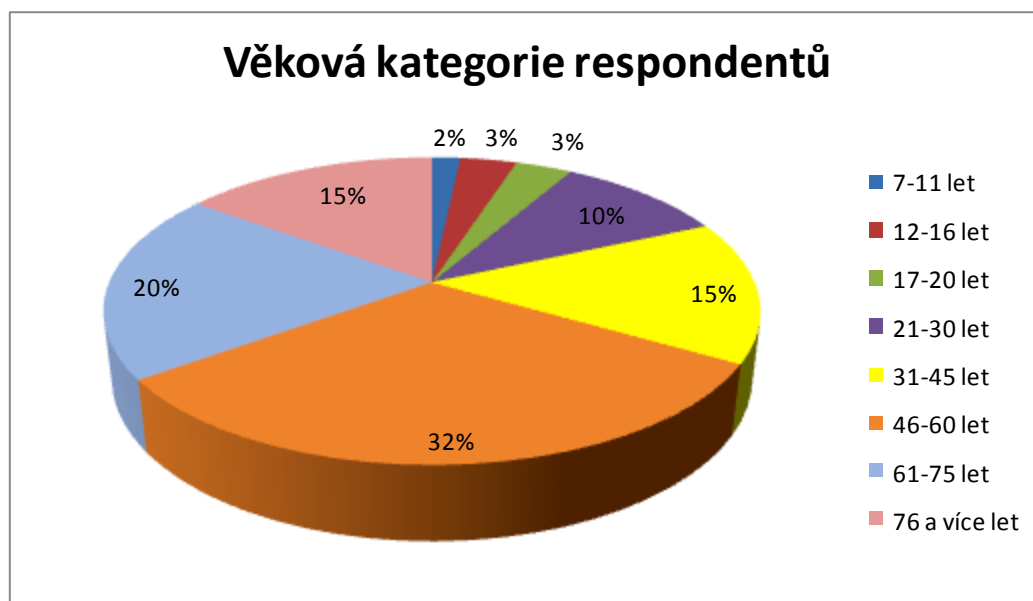
Dotazníkového šetření se účastnila nadpoloviční většina žen (63%), zbývajících 37% respondentů tvořili muži (viz graf č. 1).

Graf č. 1 – Rozložení respondentů podle pohlaví

Co se věkových kategorií týče, nejvíce respondentů (32%) spadalo do kategorie 46-60 let.

Následovaly kategorie 61-75 let (20%), 31-45 let (15%), stejně jako kategorie 76 a více let (15%). 10% respondentů patřilo do věkové kategorie 21-30 let, shodně respondentů měly věkové kategorie 12-16 let a 17-20 let (3%). Nejméně odpovídajících (2%) tvořila věková kategorie 7-11 let (viz graf č. 2).

Graf č. 2 – Rozložení respondentů podle věku

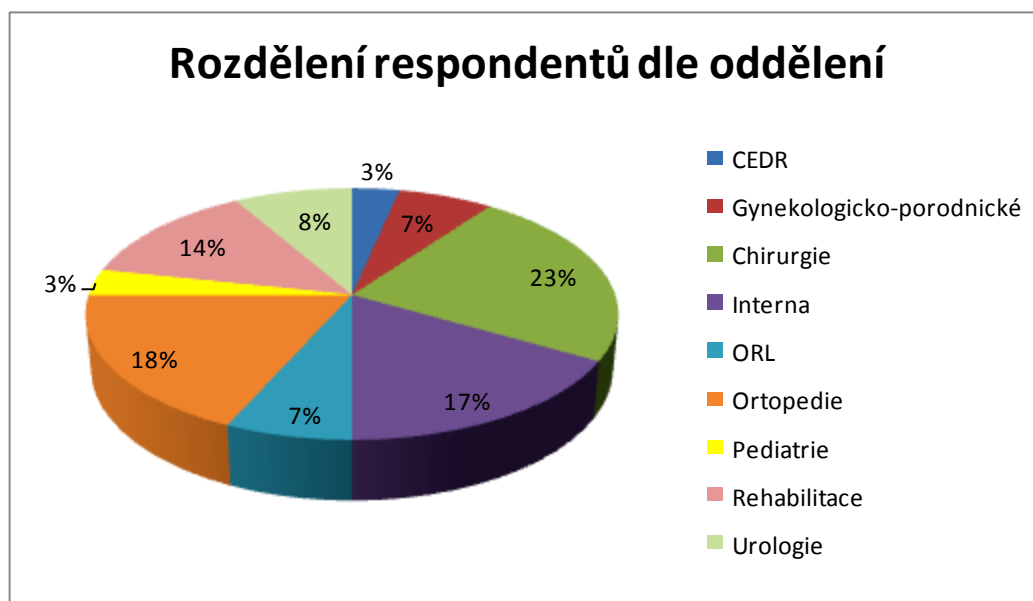
Lze konstatovat, že získané výsledky v této otázce přesně korespondují s věkovým rozložením pacientů v nemocnicích.

Rozdělení pacientů podle oddělení je také velmi důležitým faktem, neboť lidé s různými problémy a nemocemi mají odlišná čtenářská přání a potřeby.

Nejvíce odpovídajících, celých 23%, bylo hospitalizováno na chirurgii. Přibližně stejný počet respondentů byl léčen na ortopedii (18%) a interně (17%). Na oddělení rehabilitace bylo hospitalizováno 14% respondentů, na urologii 8% respondentů.

Odpovídající z gynekologicko-porodnického oddělení a z oddělení ORL tvořili shodně 7% respondentů.

Nejméně odpovídajících, pouhá 3%, bylo hospitalizováno na pediatrii a Centru doléčování a rehabilitace – CEDR (viz graf č. 3)

Graf č. 3 – Rozdělení respondentů podle oddělení, na kterých byli hospitalizováni

Požadavky respondentů na žánrové vybavení patientských knihoven, co se knih týká, jsou velmi pestré.

V rozdáváném dotazníku byly předem dány následující knižní žánrové kategorie: historické romány, humorné příběhy, poezie, povídky a kratší příběhy, romány pro ženy, romány z lékařského prostředí a válečné romány.

Překvapivě největší množství respondentů (23%), do dotazníku připisovalo vlastní návrhy na další knižní žánry, které by se měly objevit v patientské knihovně.

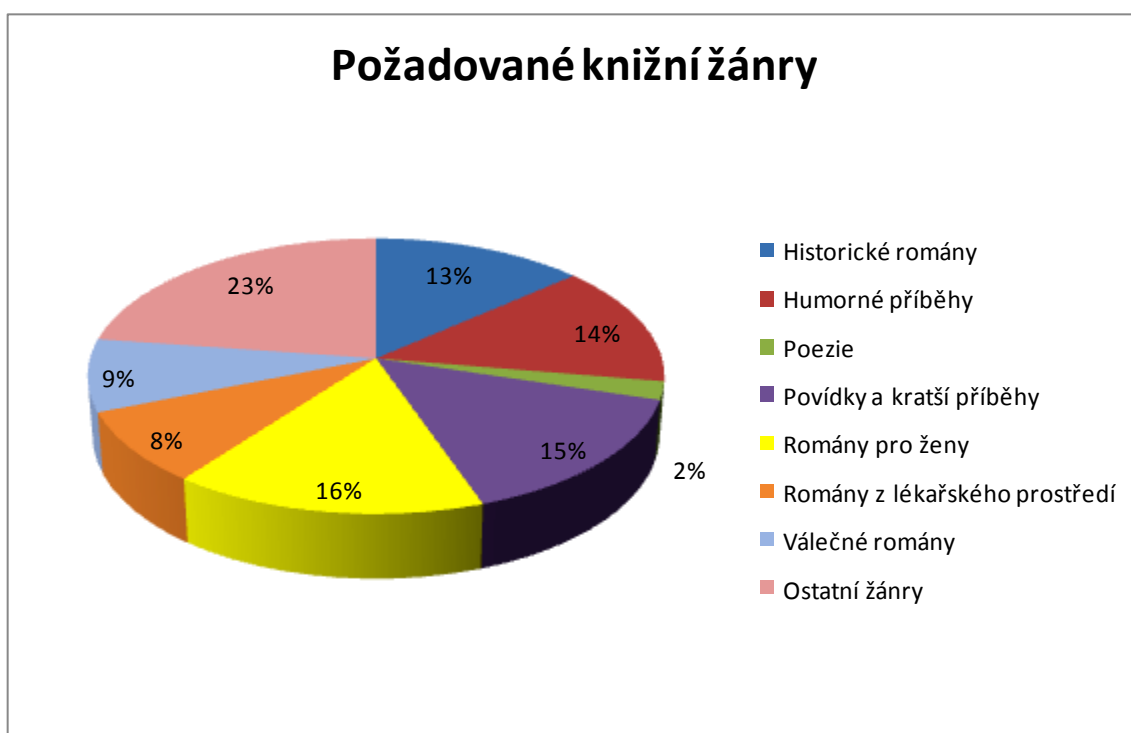
Mezi požadavky se, v abecedním pořadí, objevovaly cestopisy, detektivky, dobrodružné knihy, literatura faktu, odborné technické knihy, pohádky, psychologické knihy sportovní publikace, školní povinná literatura a životopisy. V grafickém znázornění je výše zmiňovaným žánrům přiřazena kategorie ostatní žánry.

Vzhledem k tomu, že dotazníkového šetření se zúčastnil větší podíl žen, požadovalo 16% respondentů romány pro ženy.

Velmi těsné rozdíly byly zjištěny u následujících kategorií. 15% respondentů by uvítalo povídky a kratší příběhy, 14% respondentů by ocenilo humorné příběhy, 13% respondentů vyžadovalo historické romány.

Vyrovnané požadavky se objevovaly i u válečných románů (9%) a románů z lékařského prostředí (8%).

Pouhá 2% odpovídajících projevila zájem o to, aby součástí patientské knihovny byla i poezie (viz graf č. 4).

Graf č. 4 – Přehled požadovaných knižních žánrů

Na tomto místě je nutné položit otázku, zda by výsledky byly stejné, kdyby respondenti byli zdraví a odpovídali například na ulici v běhu všedního dne? Jak známo, i čtenářské požadavky a návyky se mění v závislosti na současném psychickém i fyzickém rozpoložení čtenáře.

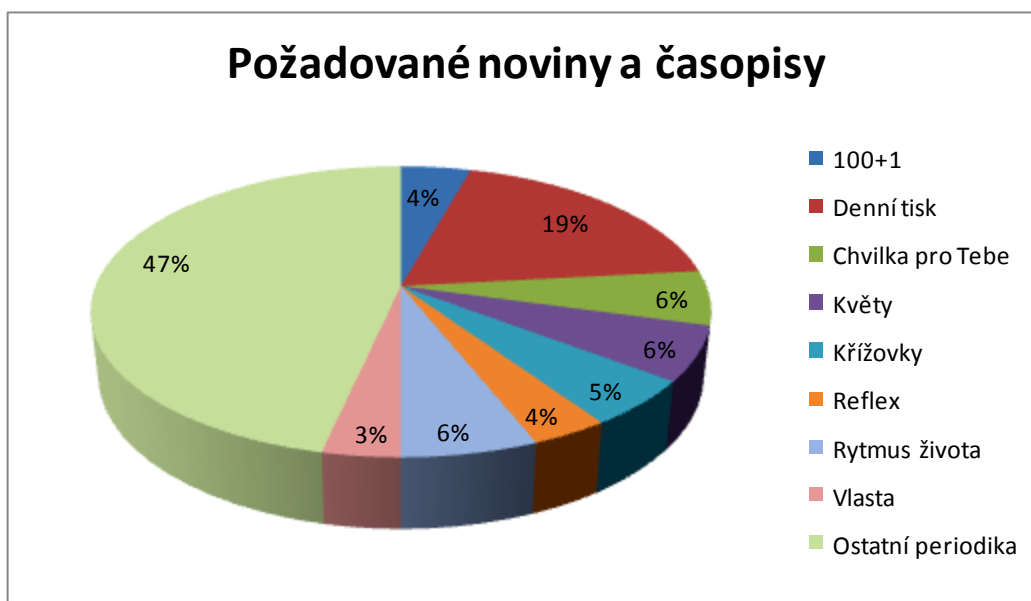
Stejně rozdílné požadavky mají pacienti i ohledně vybavení patientských knihoven periodiky.

Celých 47% respondentů požadovalo pestrou nabídku periodik. V grafickém znázornění jsou dále uvedena periodika, která byla mezi nejčastěji zmiňovanými. Do sekce ostatní periodika byly zařazeny následující seriály v abecedním pořadí: AutoMoto, Bravo, Bydlení, Cosmogirl, Cosmopolitan, Claudia, Enigma, Epoque, Flora, Historie, Jezdectví, Joy, Katka, Krásná paní, Koktejl, Letectví, Lidé a Země, Naše krásná zahrada, Náš útulný byt, Paní domu, Pestrý svět, ProFotbal, Překvapení, Psí kusy, Rock Shop, Rozhlas, Rybářství, Story, Svět motorů, Svět ženy, Tina, Top dívka, Týden, Zahrádkář a Žena a život.

19% respondentů by ocenilo, kdyby byl v nabídce patientské knihovny denní tisk, včetně tisku bulvárního. Shodně 6% respondentů požadovalo seriály Chvilka pro Tebe, Květy a Rytmus života.

5% odpovídajících požadovalo křížovky na ukrácení dlouhé chvíle, Reflex a 100+1 požadovalo shodné procento respondentů (4%).

Časopis Vlasta byl požadován ve 3% procentech případů (viz graf č. 5).

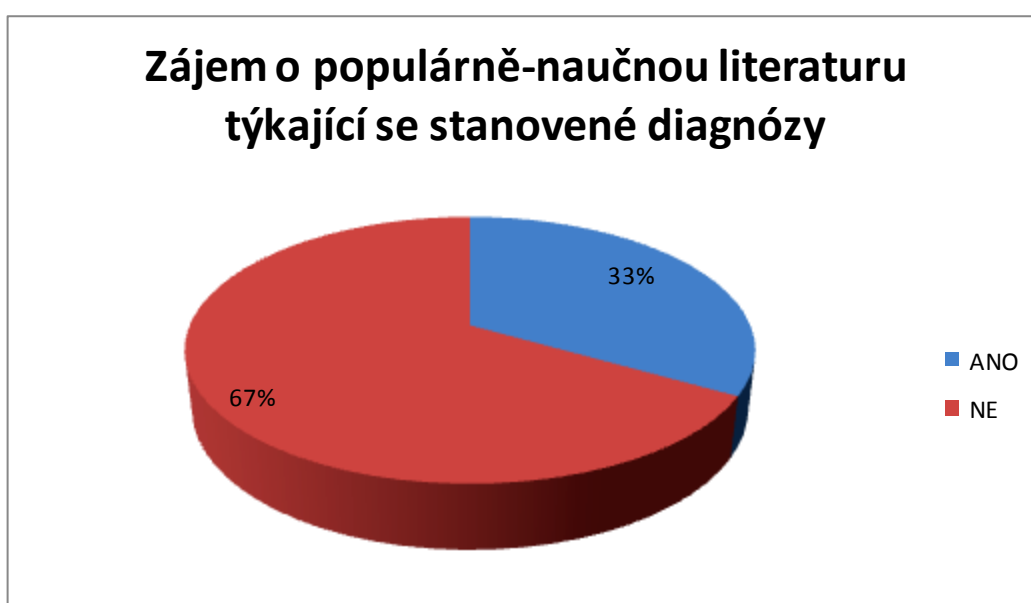

Graf č. 5 – Přehled požadovaných periodik

Několikrát se také objevily odpovědi, že respondenti nečtou ani knihy, ani noviny či časopisy.

Poměrně jasného výsledku bylo dosaženo v případě dotazu, zda by pacienti ocenili, kdyby si v patientské knihovně mohli vypůjčit populárně naučnou literaturu, v níž by našli informace týkající se jejich diagnózy a případně také dalšího postupu po propuštění do domácího ošetřování.

Celých 67% respondentů o tuto možnost neprojevovalo zájem. Byla by uvítána pouhými 33% odpovídajících (viz graf č. 6).

Graf č. 6 – Znázornění zájmu respondentů o populárně-naučnou literaturu

Respondenti svůj nezájem o populárně-naučnou literaturu často vysvětlovali tím, že důvěřují lékařům a informace od nich získané považují za dostatečné.

Také se objevovaly názory, že pokud by si člověk o svém onemocnění měl ještě číst, příliš by se jím zabýval a nebyl by v psychické pohodě.

V případě získávání informací jinak než z knih a periodik by 60% respondentů stačilo, kdyby byly nemocniční pokoje vybaveny pouze televizorem.

34% respondentů by uvítalo, kdyby součástí nemocničních pokojů nebyl pouze televizor, ale i možnost bezdrátového připojení k internetu.

6% odpovídajících by nevadilo, že na pokojích mají pouze možnost přístupu k internetu (viz graf č. 7).

Graf č. 7 – Znázornění zájmu respondentů o možnosti jiného způsobu získávání informací

Pokud by v areálu nemocnice bylo vyhrazeno speciální místo pro četbu, využívalo by ho pouhých 21% respondentů.

Zbývajících 79% odpovídajících o tuto možnost neprojevovalo zájem (viz graf č. 8)

Graf č. 8 – Znázornění zájmu respondentů o speciální místo určené k četbě

4.1.2.2 Hlavní zjištění

Po vyhodnocení získaných odpovědí lze obecně konstatovat následující fakta:

1. 23% respondentů by uvítalo, kdyby knihy v patientské knihovně byly žánrově pestré.
2. Téměř polovina respondentů (47%) by uvítala, aby i nabídka novin a časopisů v patientské knihovně byla pestrá.
3. 67% respondentů neprojevovalo zájem, aby součástí patientské knihovny byla i populárně-naučná literatura obsahující informace o jejich diagnóze.
4. Speciální místo pro četbu v areálu nemocnice by ocenilo 21% respondentů.

5 Možnosti dalšího rozvoje patientských knihoven

Po zhodnocení stávajícího, nepříliš utěšeného, stavu patientských knihoven v nemocnicích, který vyplývá především z nedostatku finančních prostředků, vyvstává otázka, zda vůbec existují nějaké možnosti jejich dalšího rozvoje.

Potenciálních možností budoucího vývoje patientských knihoven, co se rozšiřování jejich knihovního fondu nebo realizace biblioterapie v praxi týká, se nabízí hned několik:

1. Spolupráce patientských knihoven s rodinami, popřípadě známými, hospitalizovaných pacientů:

Rodinní příslušníci a známí hospitalizovaných pacientů by mohli docházet svým nemocným příbuzným nebo přátelům předčítat buď z knih či časopisů, které by si přinesli z domova nebo z knih a časopisů, které by jim poskytoval fond patientské knihovny.

Prostřednictvím dotazníku by si každá patientská knihovna mohla zjistit, o jaké knižní žánry a druhy časopisů by měli pacienti konkrétní nemocnice zájem a tímto směrem následně rozvíjet knihovní fond.

Z dotazníku realizovaného v jablonecké nemocnici, který je součástí předkládané diplomové práce, vyplynulo, že zdejší pacienti by si nejvíce přáli, aby ve fondu patientské knihovny našli romány pro ženy, povídky a kratší příběhy.

Tato data ale nelze generalizovat, proto by bylo potřeba, aby si každá patientská knihovna, jak již bylo zmíněno, vypracovala svůj vlastní dotazník a získala odpovídající konkrétní data.

2. Spolupráce patientských knihoven s dobrovolníky z řad obyvatel města:

Další možností, která by mohla napomoci budoucímu rozvoji patientských knihoven v nemocnicích, by se mohla stát spolupráce s dobrovolníky docházejícími do nemocnic.

Dobrovolníci by mohli nemocné navštěvovat na dvě až tři hodiny týdně a předčítat jim z knih, novin a časopisů, které by sami uznali za vhodné nebo o které by je pacienti samotní požádali.

Také by mohli pomáhat s provozem knihovny samotné, například zpracovávat přírůstkové a úbytkové seznamy, obcházet jednotlivá oddělení a poptávat se hospitalizovaných pacientů na jejich čtenářské požadavky. Jak již bylo uvedeno výše, samozřejmě také pacientům předčítat nebo v případě, že by pacienti o předčítání neprojevili zájem, alespoň ležícím pacientům přinášet vyžádané knihy, noviny a časopisy.

Protože ale dobrovolníci pracují bez nároku na honorář za odvedenou práci, je jich v nemocnicích nedostatek a někdy je navštěvují pouze narázově.

V jablonecké nemocnici vypadá v praxi spolupráce s dobrovolníky následovně:

V letošním roce navštěvuje zdejší nemocnici šest dobrovolníků, z toho jeden muž a pět žen ve věkovém rozmezí 35 až 55 let. Nutno podotknout, že ani v předchozích letech počet dobrovolníků nepřesáhl šest osob. V některých letech jich bylo dokonce ještě méně.

Za pacienty dochází podle vlastní chuti a časových možností, někdo v pravidelných intervalech, někdo třeba jen jednou za půl roku. Působí většinou na interně, pediatrii a Centru doléčování a rehabilitace (CEDR).³⁷

Proč dobrovolníci nejvíce navštěvují právě tato tři výše zmíněná oddělení? Na interně a Centru doléčování a rehabilitace je nejvyšší počet starších, často osamělých pacientů, kteří v nemocnici tráví třeba i dlouhé měsíce a musí být upoutáni na lůžko. Návštěva dobrovolníka, která je navíc spojená s předčítáním, se pro ně stává jediným zpestřením pomalu plynoucích dnů trávených ve zdravotnickém zařízení.

³⁷ JELÍNKOVÁ, Zdenka, RE: Dotaz ohledně dobrovolníků.

Může se jednat buď o předčítání knih nebo novin či časopisů. V případě předčítání z novin, kdy některým hospitalizovaným stačí pouze seznámení s titulky článků, pacienti neztrácí přehled o okolním dění, zůstávají ve spojení se světem za zdmi nemocnice, nepřipadají si tak izolovaní a odtržení od reality.

Při předčítání vhodně zvolených příběhů z knih mohou pacienti na chvíli zapomenout na svoje starosti a zdravotní problémy, které je trápí.

Dalším oddělením, které dobrovolníci hodně navštěvují, je pediatrie. Zde je největším problémem malých pacientů jejich stesk po rodičích a domácím prostředí a také obavy z toho, co je vlastně v nemocnici čeká. Stejně jako v případě dospělých pacientů, by i dětem mohla vhodně vybraná literatura pomoci zmírňovat jejich stesk a obavy.

Proto by v případě budování knižního fondu patientské knihovny pro dětské pacienty bylo vhodné vycházet ze seznamu oblíbených knih vytvořeného samotnými dětmi.

Dobrou pomůckou by se mohl například stát soupis knih oceněných v akci SUK – Čteme všichni v roce 2008.

Pokud by se z tohoto seznamu vycházelo, měly by se ve fondu dětské patientské knihovny objevit následující tituly:

1. Harry Potter a relikvie smrti / Joan K. Rowlingová
2. Kozí příběh : pověsti staré Prahy / Ivona Březinová
3. Prahou kráčí lev / Alena Ježková
4. Naše máma je bosorka / Gabriela Futová
5. Poselství jednorožců : strážci dobra / Michaela Burdová
6. Kniha kouzel pro začátečníky i pokročilé / P. Gert Smetanig
7. Káťa a Škubánek se neztratí / Hana Lamková
8. Loď duchů / Thomas Brezina
9. Zatmění / Stephenie Meyerová
10. O mašince Tomášovi / Wilbert Awdry
11. Ztracený svět v podzemí / Roderick Gordon a Brian Williams
12. Hraničářův učeň. Kniha první, Rozvaliny Gorlanu / John Flanagan
13. Čert Pepiáš, kouzelníci a čarodějové / Jan Sobotka
14. Vůně deště / Lenka Lanczová

15. Sedmilhář Josífek / Daniela Krolupperová
16. Asterix a olympijské hry / text Gosicny, kresby Uderzo
17. Terezománie : Petra Braunová
18. Bojíš se, Margito? / Ivona Březinová
19. Kočičí mumie / Jacqueline Wilsonová
20. Dárek pro Sárú / Ivona Březinová
21. Pro zvědavá ouška / Jiří Kahoun³⁸

Spolupráce s dobrovolníky by jistě byla jedním z nejlepších směrů, kterým by se patientské knihovny v nemocnicích měly v budoucnu ubírat.

Velkou výhodou v tomto případě je skutečnost, že na spolupráci s dobrovolníky by nebylo potřeba vynakládat další finanční prostředky, které jsou již v dnešní době značně omezené.

3. Sponzorské dary patientským knihovnám:

Jednou z možností, které by také dokázaly vylepšit současný stav patientských knihoven v nemocnicích, by se mohly stát sponzorské dary od fyzických i právnických osob.

Dalo by se uvažovat jak o sponzorských darech hmotných v podobě knih, počítačů, knižních regálů nebo dalšího potřebného nábytku, tak o darech v podobě finančních prostředků.

Předtím, než by patientské knihovny začaly žádat o sponzorské dary, by ovšem bylo nutné, aby se o jejich fungování a smyslu dozvěděla široká veřejnost.

Lidé totiž mnohdy ani vůbec netuší, že něco takového jako patientská knihovna v nemocnici vůbec existuje a jsou velmi překvapeni tím, že by v případě hospitalizace také mohli využívat jejích služeb.

³⁸ HUTAŘOVÁ, Ivana. *Co četly v roce 2008 české děti : knihy oceněné v soutěžích SUK – Čteme všichni, Magnesia litera a Zlatá stuha : už jsem čtenář – knížka pro prvňáčka – nový projekt na podporu čtenářské gramotnosti*, s. 7 – 25.

Závěr

V průběhu vzniku předkládané diplomové práce se podařilo najít odpovědi na otázky nastolené v úvodu. Práce splnila svůj cíl, podařilo se zmapovat nejenom současný stav patientských knihoven v nemocnicích, ale také jejich historii, s níž je současný stav patientských knihoven v nemocnicích velmi provázán a velmi úzce s ní souvisí.

Dalším z cílů této diplomové práce bylo navrhnout možnosti budoucího rozvoje patientských knihoven v nemocnicích. I tento cíl se podařilo naplnit nastíněním tří možností dalšího rozvoje patientských knihoven v nemocnicích. Těmito možnostmi jsou spolupráce patientských knihoven s rodinami a známými nemocničních pacientů, spolupráce patientských knihoven s dobrovolníky z řad obyvatel města a využívání sponzorských darů poskytnutých patientským knihovnám.

Při psaní práce ovšem muselo být vycházeno z faktu, že problematika současného stavu patientských knihoven v nemocnicích je velmi specifická. Z tohoto důvodu jsou některé informace velmi omezené a v některých případech chybí potřebné údaje úplně.

Dále je nutno konstatovat, že se potenciální budoucí rozvoj patientských knihoven v nemocnicích nejeví příliš dobře z důvodu scházějících finančních prostředků. Navíc nebylo zjištěno, že by se vedení oslovených nemocnic tímto problémem, který se týká stavu a perspektivy patientských knihoven, soustavně zabývalo.

Realizované dotazníkové šetření, které je součástí předkládané diplomové práce, mělo za cíl ukázat, jak by si služby patientské knihovny představovali ti, kterých se to nejvíce týká, tedy samotní nemocniční pacienti. Výsledné zjištění ukázalo, že by pacienti činnost patientské knihovny uvítali, ale pouze co by se týkalo nabídky beletrie a tiskovin. O populárně-naučnou literaturu nebyl projeven moc velký zájem. Tuto skutečnost respondenti často zdůvodňovali tím, že jim stačí informace, které jim sdělují jejich lékaři. V práci je proto zařazena i kapitola, která se zabývá tím, jak by měla správná komunikace mezi lékařem a pacientem probíhat a co vše by mělo být její součástí.

Pacientské knihovny v nemocnicích se nyní ocitají na rozcestí, ze kterého vedou dva směry řešení stávajícího stavu. První možnost je ta, že kvůli, již několikrát zmiňovanému, nedostatku finančních prostředků budou postupně pacientské knihovny ve všech nemocnicích zrušeny bez náhrady. Druhou variantu představuje skutečnost, že pacientské knihovny současný nepříznivý stav překonají a v budoucnosti se budou dále rozvíjet, co se poskytovaných služeb i vybavenosti knihovnických fondů týká.

Seznam použité literatury

- Benjamin Rush. In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikimedia Foundation, 2001-, last modif. on 25 January 2011 [cit. 2011-02-23]. Anglická verze. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Rush>.
- BLAŽEK, Miroslav. Vývoj biblioterapie v České republice. *Inflow* [online]. 2008, roč. 1, č. 6 [cit. 2011-02-23], s 6. Dostupný z WWW: <http://www.inflow.cz/files/inflowpriloha/Priloha6_2008.pdf>. ISSN 1802-9736.
- Cleveland Clinic. *Cleveland Clinic Children's Hospital* [online]. Cleveland (Ohio) : Cleveland Clinic, 1995- [cit. 2011-02-21]. Bibliotherapy Cleveland Clinic Children's Hospital. Dostupný z WWW: <<http://my.clevelandclinic.org/childrens-hospital/specialties-services/therapy-rehab/bibliotherapy.aspx>>.
- Česko. *Nařízení vlády republiky československé ze dne 5. listopadu 1919 č. 607/1919 Sb., o provádění zákona o veřejných knihovnách obecních* [online]. [cit. 2011-02-28]. Dostupný z WWW: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/KnihovniZakon_1919.doc>.
- HONZÁK, Radkin. *Komunikační pasti v medicíně : praktický manuál komunikace lékaře s pacientem*. 2., dopln. vyd. Praha : Galén, 1999. 165 s. ISBN 80-7262-032-0.
- HUTAŘOVÁ, Ivana. *Co četly v roce 2008 české děti : knihy oceněné v soutěžích SUK – Čteme všichni, Magnesia litera a Zlatá stuha : už jsem čtenář – knížka pro prvňáčka – nový projekt na podporu čtenářské gramotnosti*. 1. vyd. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 2009. 36 s. ISBN 978-80-211-0587-4.
- Children's Hospital Los Angeles. *Children's Hospital Los Angeles* [online]. Los Angeles (California) : Children's Hospital Los Angeles, 2010- [cit. 2011-02-21]. Bibliotherapy. Dostupný z WWW: <<http://www.chla.org/site/c.ipINKTOAJsG/b.3579145>>.

- CHVALOVSKÁ, Helena. *RE: Diplomová práce – žádost o pomoc* [elektronická pošta]. Message to: Anna Třešňáková. 19 August 2010 [cit. 2010-11-20]. Osobní komunikace.
- JELÍNKOVÁ, Zdenka. *RE: Dotaz ohledně dobrovolníků* [elektronická pošta]. Message to: Anna Třešňáková. 4 March 2011 [cit. 2011-03-06]. Osobní komunikace.
- Kabinet informačních studií a knihovnictví. *BiblioHelp : léčba knihou* [online]. Brno (Česká republika) : KISK, 2009 [cit. 2011-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.bibliohelp.cz>>.
- Kabinet informačních studií a knihovnictví. *ČTESYRÁD : ČTENářův SYmpatický RÁDce* [online]. Brno (Česká republika) : KISK, 2009 [cit. 2011-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.ctesyrad.cz>>.
- Kabinet informačních studií a knihovnictví. *Kabinet informačních studií a knihovnictví* [online]. Brno (Česká republika) : KISK, 2009 [cit. 2011-02-25]. Projekty a spolupráce. Dostupný z WWW: <<http://kisk.phil.muni.cz/projekty-staze-0>>.
- KAVANOVÁ, Ivana. *RE: Diplomová práce – žádost o pomoc* [elektronická pošta]. Message to: Anna Třešňáková. 19 August 2010 [cit. 2010-11-20]. Osobní komunikace.
- KIESLINGOVÁ, Kateřina. *RE: Diplomová práce – žádost o pomoc* [elektronická pošta]. Message to: Anna Třešňáková. 20 August 2010 [cit. 2010-11-20]. Osobní komunikace.
- KLÍMOVÁ, Jitka. Lékařská knihovna v Liberci. *Lékařská knihovna*. 2004, roč. 9, č. 5-6, s. 14-16. ISSN 1211-3255.
- Krajská nemocnice Liberec. *Krajská nemocnice Liberec* [online]. Liberec (Česká republika) : Krajská nemocnice Liberec, 2007- [cit. 2011-02-20]. Historie. Dostupný z WWW: <http://www.nemlib.cz/web/index.php?menu=1_1>.
- KŘIVINKOVÁ, Julie. Komu biblioterapie? *Čtenář*. 1967, roč. 19, č. 12, s. 397. ISSN 0011-2321.

- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Biblioterapie. *Československá psychologie*. 1987, roč. 31, č. 5, s. 472-477. ISSN 0009-062X.
- MACHKOVÁ, Nad'a. Znamé osobnosti čtou dětem. *GrandBiblio*. 2009, roč. 3, č. 9, s. 28-29. ISSN 1802-3320.
- Nemocnice Jablonec nad Nisou. *Nemocnice Jablonec nad Nisou* [online]. Jablonec nad Nisou (Česká republika) : Nemocnice Jablonec nad Nisou, 2005- [cit. 2011-02-20]. Historie. Dostupný z WWW: <<http://www.nemjbc.cz/cs/o-nas/historie.html>>.
- NYČOVÁ, Ivana. RE: Diplomová práce – žádost o pomoc [elektronická pošta]. Message to: Anna Třešňáková. 19 August 2010 [cit. 2010-11-20]. Osobní komunikace.
- PETROŠOVÁ, Karla. *Vznik a vývoj bibliopsychologie*. Brno, 2005. 93 s. Diplomová práce (Mgr.). Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví. Dostupná také z WWW: <http://is.muni.cz/th/102616/ff_m/1508MAGPR.doc>.
- PODSTATOVÁ, Renata; ŘEHOŘOVÁ, Jarmila; SOVOVÁ, Eliška et al. *Jak přežít pobyt ve zdravotnickém zařízení : 100+1 otázek a odpovědí pro pacienty*. 1. vyd. Praha : Grada, 2007. 143 s. ISBN 978-80-247-1997-9.
- ROSOVÁ, Milena. Několik poznámek o biblioterapii. *Ladění : časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*. 1999, roč. 4, č. 4, s. 9-11. ISSN 1211-3484.
- ROSTEN, Leo. *Pan Kaplan má stále třídu rád*. Praha : Lidové noviny, 1995. 338 s. ISBN 80-7106-102-6.
- SALAČOVÁ, Daniela. Ve vězení se odsouzeným ordinují knihy. *GrandBiblio*. 2009, roč. 3, č. 10, s. 14-15. ISSN 1802-3320.
- ŠATAVOVÁ, Lenka. Historie biblioterapie. *Inflow* [online]. 2008, roč. 1, č. 6 [cit. 2011-02-23], s. 4-5. Dostupný z WWW: <http://www.inflow.cz/files/inflowpriloha/Priloha6_2008.pdf>. ISSN 1802-9736.
- TŘEŠŇÁKOVÁ, Anna. *Biblioterapie*. Praha, 2010. 21 s. Studijně-rozborová zpráva. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví.

- VALEKOVÁ, Tatiana. *Biblioterapia u geriatrických pacientov*. Bratislava, 2007. 68 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Komenského, Pedagogická fakulta, Katedra liečebnej pedagogiky. Dostupná také z WWW: <<http://vili.uniba.sk:8880/ddp/dostupne/2007-PD-pdcZOc/2007-PD-pdcZOc.pdf>>.
- VALIŠOVÁ, Edita. Léčba knihou v podání projektu BiblioHelp. *Ikaros* [online]. 2009, roč. 13, č. 11 [cit. 2011-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/5798>>. ISSN 1212-5075.
- VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha : ISV, 1995. 189 s. ISBN 80-85866-07-2.
- Words That Heal. Using Children's Literature to Increase Empathy and Help Students Cope with Bullying. In *ADL Curriculum Connections* [online]. USA : Anti-Defamation League, 2010 [cit. 2011-02-25]. Dostupný z WWW: <http://www.adl.org/education/curriculum_connections/winter_2005/Words_that_Heal1.asp>.
- ZEMANOVÁ, Klára. Čte(Sy)Rád ČTENářův SYmpatický RÁDce aneb Proč „nezaměstnat“ šikovného virtuálního pomocníka při výběru čtivých knížek. *U Nás : knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje*. 2009, roč. 19, č. 4, s. 37-38. Dostupný také z WWW: <[http://unas.svkhk.cz/pdf_cisla/Rocnik-19-\(2009\)-Cislo-4.pdf](http://unas.svkhk.cz/pdf_cisla/Rocnik-19-(2009)-Cislo-4.pdf)>. ISSN 0862-9366.

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Úvodní strana projektu BiblioHelp s kategoriemi problémů, na které hledají čtenáři odpovědi	28
Obrázek 2 – Úvodní strana sekce zabývající se audioknihami v rámci projektu BiblioHelp	29
Obrázek 3 – Úvodní strana projektu ČTESYRÁD	30
Obrázek 4 – Tip na nejbližší knihovnu v okolí prostřednictvím projektu ČTESYRÁD.....	31

Seznam grafů

Graf č. 1 – Rozložení respondentů podle pohlaví	38
Graf č. 2 – Rozložení respondentů podle věku	39
Graf č. 3 – Rozdělení respondentů podle oddělení, na kterých byli hospitalizováni	40
Graf č. 4 – Přehled požadovaných knižních žánrů	41
Graf č. 5 – Přehled požadovaných periodik	42
Graf č. 6 – Znázornění zájmu respondentů o populárně-naučnou literaturu.....	43
Graf č. 7 – Znázornění zájmu respondentů o možnosti jiného způsobu získávání informací	44
Graf č. 8 – Znázornění zájmu respondentů o speciální místo určené k četbě.....	45

Seznam příloh

Příloha č. 1: Výběr knih pro praktickou realizaci biblioterapie

Příloha č. 2: Dotazník pro pacienty jablonecké nemocnice

Přílohy

Příloha č. 1: Výběr knih pro praktickou realizaci biblioterapie

Beletrie pro děti a mládež

Název knihy: Adélka byla nemocná

Anotace: Hlavní hrdinkou příběhu je holčička Adélka, která se jednoho dne stává pacientkou v nemocnici. Dění v neznámém nemocničním prostředí je v knize popisováno tak, jak je chápe a vnímá malý pacient. Adélka se spřátelí s další malou pacientkou, holčičkou Margitou a jednou zdravotní sestřičkou. Na konci příběhu se Adélka zase v pořádku vrací domů k mamince.

Citační záznam: LUKEŠOVÁ, Milena. *Adélka byla nemocná*. 1. vyd. Praha : Albatros, 1989. nestr.

Název knihy: Benjamín : rodinné starosti

Anotace: Knížka vypráví o malém chlapci Benjamínovi, jehož maminka trpí roztroušenou sklerózou. Chlapec zpočátku nechápe, co se s jeho maminkou děje a proč se chová tak, jak se chová. Postupně se s maminčinou nemocí seznamuje a přichází i na to, jak jí může při záchvatech nemoci pomáhat. Vyprávění také dětem přibližuje, jak se mohou se svými problémy vypořádat, když se s nimi svěří někomu dospělému.

Citační záznam: LAZAI, Stefanie. *Benjamín : rodinné starosti*. 1. vyd. Brno : Mentéo, 2006. 42 s. ISBN 80-903736-0-7.

Název knihy: Dívej, jak se šimpanz směje : povídky z onkologické kliniky

Anotace: Kniha je souborem příběhů nejenom dětských pacientů, kteří onemocněli rakovinou a byli nuceni předčasně dospět. Jsou to i příběhy jejich rodičů a dalších lidí kolem malých pacientů, včetně lékařů a zdravotních sester snažících se pomáhat. Dílo by mělo napomoci především k tomu, aby lidé, kteří se ocitli ve stejné nelehké situaci, pochopili, že ve svém trápení nikdy nezůstanou sami.

Citační záznam: LINHARTOVÁ, Věra. *Dívej, jak se šimpanz směje : povídky z onkologické kliniky*. 1. vyd. Brno : CERM, 2007. 77 s. ISBN 978-80-7204-513-6.

Název knihy: Domeček pro šneka Palmáce

Anotace: Pohádkový příběh o šnekovi Palmácovi, kterému ostatní zvířátka pomáhají najít nový domeček náhradou za ten starý rozbitý. Hlavním tématem příběhu je vzájemná pomoc, rozeznávání pocitů druhých a schopnost vcítění se do problémů ostatních.

Citační záznam: POSPÍŠILOVÁ, Zuzana. *Domeček pro šneka Palmáce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2008. 95 s. ISBN 978-80-7367-463-2.

Název knihy: Jak bylo malé růžové slůně jednou velmi smutné a jak všechno dobře dopadlo

Anotace: Malé slůně Ben se stane nešťastným, když se s celou rodinou přestěhuje na nové neznámé místo a ztratí tak svého nejlepšího kamaráda. Až moudrá sova Heuréka mu poskytne několik užitečných životních moudr, díky kterým se opět stane veselým slůnětem.

Citační záznam: WEITZE, Monika. *Jak bylo malé růžové slůně jednou velmi smutné a jak všechno dobře dopadlo*. Praha : Thovt, 2005. nestr. ISBN 80-903653-6-1.

Název knihy: Jízdenka do Říma

Anotace: Patnáctiletá Ivona najde na zdi pokoje své starší sestry Angely nápis „Zastavte svět, chci vystoupit...“. Angela se svým rodičům i mladší sestře proměňuje před očima k horšímu. Nakonec vyjde najevo, že se z Angely stala narkomanka závislá na heroinu. Příběh je vyprávěn z pohledu mladší sestry, která pozoruje, jak se z jejího sourozence pod vlivem drog pomalu stává lidská troska. Kniha je určena především dospívajícím, které by měla odradit od experimentování s drogami.

Citační záznam: JEIER, Thomas. *Jízdenka do Říma*. 1. vyd. Praha : Amulet, 2001. 140 s. ISBN 80-86299-69-4.

Název knihy: Jmenuji se Martina

Anotace: Dospívající Martina vyrůstá pouze se svou věčně nespokojenou matkou, která jí stále vštěpuje, že pokud bude tlustá, skončí v dospělosti nešťastná a osamělá. Martina začne postupně odmítat jídlo, onemocní mentální anorexií a následně i bulimií a ocitá se v psychoterapeutické léčbě. Kniha je určena především dospívajícím dívkám, které má varovat před nebezpečím poruch příjmu potravy.

Citační záznam: BŘEZINOVÁ, Ivona. *Jmenuji se Martina*. 1. vyd. Praha : Albatros, 2003. 127 s. ISBN 80-00-01137-9.

Název knihy: Lentilka pro dědu Edu

Anotace: Příběh přibližuje společné soužití čtyř generací pod jednou střechou. Rodinnou idylu narušuje pouze velká zapomnětlivost pradědečka, kterému říkají děda Eda. Jeho drobné nehody, například když děda netrefí z nákupu domů, všichni přičítají pouze stařecké skleróze. Potom je ale dědečkovi diagnostikována Alzheimerova choroba. Jedná se vůbec o první české dílo, které malým čtenářům nenásilnou formou přibližuje úskalí Alzheimerovy choroby a také to, jak k takto nemocným lidem přistupovat.

Citační záznam: BŘEZINOVÁ, Ivona. *Lentilka pro dědu Edu*. 1. vyd. Praha : Albatros, 2006. 81 s. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-01583-8.

Název knihy: Nemocnice pro zvířátka

Anotace: Zvířátka, stejně jako lidé, mohou někdy onemocnět, a proto potřebují i svou vlastní nemocnici. Nejmenší čtenáři se v knížce prostřednictvím zvířecích hrdinů seznamují s režimem a organizací nemocnic, s lékaři a dalším nemocničním personálem, speciálními medicínskými obory i odbornými lékařskými termíny. Kniha by měla sloužit hlavně k odbourání obav malých pacientů z neznámého prostředí a neznámých zážitků.

Citační záznam: LELARGE, Fabrice. *Nemocnice pro zvířátka*. 1. vyd. Praha : Ottovo nakladatelství, 2009. 112 s. ISBN 978-80-7360-757-9.

Název knihy: Školák Kuba a děda Stýblo

Anotace: Žák druhé třídy, malý Kuba, se trápí po smrti svého milovaného dědečka. Dědeček se za ním ale vrátí prostřednictvím staré fotografie, ze které svému vnukovi radí s různými trampotami. Příběh odkrývá mnoho těžkých témat, především to, jak se mají děti vyrovnat se smrtí někoho blízkého.

Citační záznam: KALA, Miroslav. *Školák Kuba a děda Stýblo*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. 124 s. ISBN 80-7266-184-1.

Beletrie pro dospělé

Název knihy: Co život dal a vzal

Anotace: Kniha je vlastně trilogickou autobiografií autorky, která zde s nadhledem popisuje veselé i vážné příhody ze svého života. Jednotlivé díly trilogie jsou pojmenovány „Kdokoli může dělat cokoli“, „Morová rána“, „Dusím se ve vlastní šťávě“. V části nazvané Morová rána líčí autorka své zážitky z pobytu v tuberkulózním sanatoriu. I v této nelehké životní situaci si ale zachovala nadhled a optimismus. Životní optimismus a víra v to, že se vše v dobré obrátí, jsou hlavním poselstvím celého díla.

Citační záznam: MACDONALD, Betty. *Co život dal a vzal*. 4. vyd. Praha : Vyšehrad, 1995. 559 s. ISBN 80-7021-158-X.

Název knihy: Dobří holubi se vracejí

Anotace: Tragikomické dílo vhodné pro psychoterapii alkoholiků. Hlavní hrdina po různých životních peripetiích dobrovolně nastoupí do protialkoholní léčebny. Z problémů svých spolupacientů, navíc získává různá osobní ponaučení a postřehy do dalšího života.

Citační záznam: PECHÁČEK, Ladislav. *Dobří holubi se vracejí*. 2. vyd. Praha : Melantrich, 1988. 231 s.

Název knihy: Doktorka z domu Trubačů

Anotace: Životopisný román o doktorce Vlastě Kálalové-Di Lottiové, která po skončení 1. světové války odjíždí založit malou nemocnici do Bagdádu. Zde se musí vyrovnávat s mnoha předsudky, neboť chce pomáhat především ženám a studovat infekční nemoci. Doktorku Vlastu na její cestě životem potká mnoho peripetií, ale ona přesto nezahořkne a statečně se pere s osudem.

Citační záznam: BORSKÁ, Ilona. *Doktorka z domu Trubačů*. 4. vyd. Praha : Motto, 1993. 259 s. ISBN 80-901338-8-6.

Název knihy: Hovory R aneb jak jsem měl rakovinu a co vy na to, doktore?

Anotace: Kniha obsahuje nic nezastírající rozhovory onkologického pacienta s ošetřujícím lékařem. Rozmluvy se netočí pouze kolem rakoviny, ale také kolem celkového pohledu na život. Odlehčením díla jsou humorné příhody z lékařského prostředí.

Citační záznam: ASTL, Jaromír; VANĚČEK, Michal. *Hovory R aneb jak jsem měl rakovinu a co vy na to, doktore?*. Praha : Maxdorf, 2008. 133 s. ISBN 978-80-7345-147-9.

Název knihy: I v nemoci si buď přítelem

Anotace: Kniha předního českého psychologa je určena především pacientům s interními chorobami. Čtenáře seznamuje se skutečností, že tělesný stav neoddělitelně souvisí se stavem psychickým a co pro sebe každý v tomto ohledu může udělat.

Citační záznam: HONZÁK, Radkin. *I v nemoci si buď přítelem*. 1. vyd. Praha : Avicenum, 1989. 159 s.

Název knihy: Jak voní tymián

Anotace: Idylické vzpomínkové vyprávění na dětství strávené ve francouzské Provinci, kde kvete a voní levandule a tymián hravě přeskočí výšku dospělého člověka. Dílo je plné životního optimismu a přímo z něj sálá láska k životu a žití.

Citační záznam: PAGNOL, Marcel. *Jak voní tymián*. 2.dopl. vyd. Praha: Odeon, 1981. 577 s.

Název knihy: Jsem těhotná, ne nemocná! : rady, které vám jinde neprozradí

Anotace: Humorně pojatá příručka nejenom pro nastávající maminky, ale i tatínky. Budoucí rodiče se zde dozví vše důležité o průběhu těhotenství, zdravé výživě, porodu, mateřství a otcovství.

Citační záznam: PETŘÍČKOVÁ, Renata. *Jsem těhotná, ne nemocná! : rady, které vám jinde neprozradí*. Praha : XYZ, 2009. 381 s. ISBN 978-80-7388-274-7.

Název knihy: Lázeňská kúra

Anotace: Humorný příběh herečky Johany Jarní, která po rozvodu odjíždí na zotavenou do lázní. Zde zažívá mnoho veselých, ale i trapných momentů. Na obzoru se také začne rýsovat nový vztah... Vtipný návod pro ženy, jak se vypořádat s rozvodem a začít nový život.

Citační záznam: DEVÁTÁ, Ivanka. *Lázeňská kúra*. 1. vyd. Praha : Motto, 1997. 176 s. ISBN 80-85872-71-4.

Název knihy: Pan Kaplan má stále třídu rád

Anotace: Kniha, která vždy dokáže čtenáře rozesmát a zlepšit mu náladu. Rozhodně by neměla chybět v žádné patientské knihovně. Děj se odehrává v americké večerní škole pro přistěhovalce, kteří urputně zápasí s úskalími anglického jazyka. Z této situace pramení mnoho komických a úsměvných situací. Svaz amerických ošetřovatelek poslal autorovi petici, aby k obálkám kaplanovských knih bylo připevněno varování, „protože někteří naši pacienti v pooperačním stavu se panu Kaplanovi smějí tak silně, že by jim mohly prasknout stehy“.³⁹

Citační záznam: ROSTEN, Leo. *Pan Kaplan má stále třídu rád*. Praha : Lidové noviny, 1995. 338 s. ISBN 80-7106-102-6.

³⁹ ROSTEN, Leo, *Pan Kaplan má stále třídu rád*, s. 11.

Název knihy: Už hořela, když jsem si do ní lehal

Anotace: Krátké příběhy obsahující filozofické postřehy. Dílo oslavující život i s jeho drobnými nepříjemnostmi a navracející čtenáři nadhled a optimismus.

Citační záznam: FULGHUM, Robert. *Už hořela, když jsem si do ní lehal*. 3. vyd. Praha : Odeon, 1994. 137 s. ISBN 80-207-0464-7.

Příloha č. 2: Dotazník pro pacienty jablonecké nemocnice

Vážení pacienti jablonecké nemocnice,

ráda bych Vás požádala o pomoc při tvorbě mé diplomové práce, která v současné době vzniká na Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Má práce se zabývá problematikou patientských knihoven v nemocnicích a tento dotazník slouží ke zjištění, jak nemocniční knihovny vnímají ti, kterých se to nejvíce týká, tedy Vy, pacienti.

Odpovědi, prosím, vyznačte zřetelně křížkem.

1. Jste:

MUŽ

ŽENA

2. Vyberte, prosím, Vaši věkovou kategorii:

0 – 6 let	7 – 11 let	12 – 16 let	17 – 20 let	21 – 30 let
31 – 45 let	46 – 60 let	61 – 75 let	76 a více let	

3. Uved'te, prosím, oddělení, na kterém jste hospitalizováni:

CEDR	gynekologicko-porodnické	chirurgie	interna
ORL	ortopedie	pediatrie	rehabilitace
			urologie

4. Který z níže uvedených knižních žánrů byste uvítali v knihovně Vašeho oddělení – označte, prosím, všechny varianty, které Vás zaujaly:

historické romány humorné příběhy poezie povídky a kratší příběhy
romány pro ženy romány z lékařského prostředí válečné romány

5. Napište, prosím, které noviny a časopisy byste uvítali v knihovně Vašeho oddělení:

.....
.....

6. Měli byste zájem číst během hospitalizace také publikace týkající se Vaší diagnózy, tzv. populárně-naučnou literaturu?

ANO

NE

7. Uvítali byste, kdyby byl každý pokoj vybaven televizním přijímačem a WI-FI připojením k internetu?

obojí stačil by pouze televizní přijímač stačilo by pouze WI-FI připojení k internetu

8. Vyhovovalo by Vám, kdyby bylo v areálu nemocnice vyhrazené místo určené pouze pro četbu?

ANO

NE

☺ DĚKUJI ZA VÁŠ ČAS A OCHOTU POMOCI

Evidence výpůjček

Prohlášení:

Dávám svolení k půjčování této diplomové práce. Uživatel potvrzuje svým podpisem, že bude tuto práci řádně citovat v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 29. dubna 2011

.....
Anna Třešňáková

[illegible]